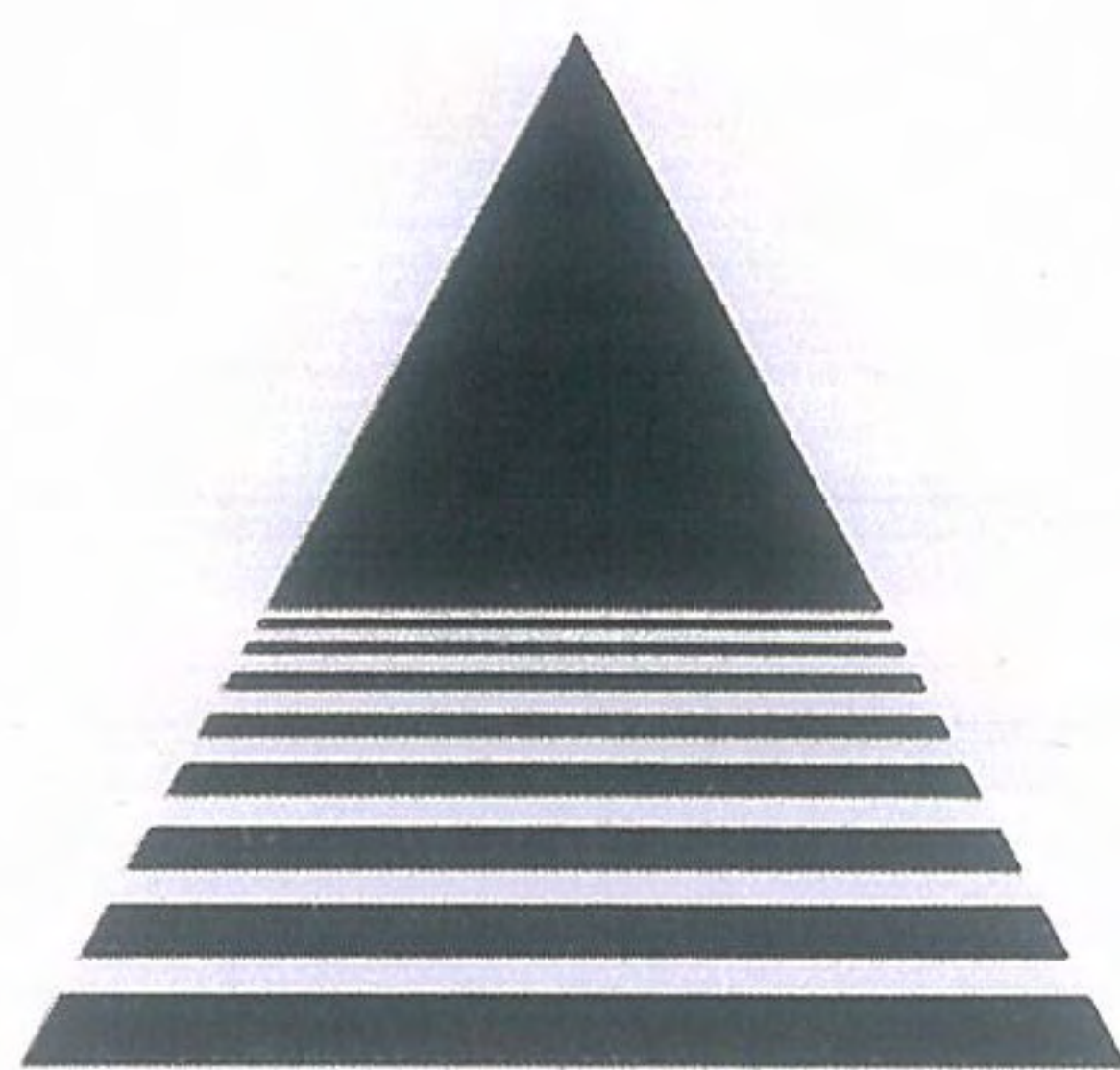

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ - ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας &
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στη μελέτη της μετανάστευσης

Μια χωρική προσέγγιση στην Ελλάδα

Καλτσά Αφροδίτη
Επιβλέπουσα: Μαρί - Νοέλ Ντυκέν

Βόλος, Σεπτέμβριος 2016

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η θηλυκοποίηση της μετανάστευσης: Θεωρητική προσέγγιση	10
1.1. Οι πολλαπλές διαστάσεις της μετανάστευσης και τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταναστών	10
1.1.1. Μετανάστευση	10
1.1.2. Μετανάστης	11
1.1.3. Συνοπτική περιγραφή Εθνικού Νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση	13
1.2. Γυναικεία μετανάστευση	15
1.2.1. Θηλυκοποίηση της μετανάστευσης ως αποτέλεσμα οικογενειακής συνένωσης.....	16
1.2.2. Θηλυκοποίηση ως αποτέλεσμα σημαντικών μεταβολών στην αγορά εργασίας των χωρών υποδοχής.....	21
1.3. Το μεσογειακό μοντέλο μετανάστευσης	23
1.3.1. Η περίπτωση της Ελλάδας.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Μεθοδολογική προσέγγιση	26
2.1 Τα δεδομένα και η κλίμακα ανάλυσης	26
2.2 Επιλογή και παρουσίαση δεικτών.....	27
2.3 Ανάδειξη χωρικών μοτίβων με τη χρήση τεχνικών ομαδοποίησης.....	28
2.3.1 Ιεραρχική μέθοδος ομαδοποίησης	29
2.3.2 Επιλογή αριθμού cluster	32
2.4 Δείκτης ανομοιότητας	33
2.4.1 Δείκτης ανομοιότητας και έμφυλος διαχωρισμός.....	34
2.5 Συντελεστής Χωροθέτησης LQ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Το «Προφίλ» της Γυναίκας Αλλοδαπής: οι πολλαπλές ιδιαιτερότητες	36
3.1 Οι απογραφές του πληθυσμού 2001-2011.....	36
3.2 Η καταγραφή του αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα το 2011	37
3.3 Υπηκοότητα και φύλο	40
3.4 Ηλικιακή δομή και φύλο	42
3.5 Γεωγραφική κατανομή και φύλο	44

3.5.1	Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών.....	47
3.5.2	Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	50
3.5.3	Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	53
3.5.4	Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από Λοιπές Χώρες	56
3.6	Επίπεδο εκπαίδευσης αλλοδαπού πληθυσμού κατά φύλο	58
3.7	Απασχόληση και φύλο	60
3.8	Η περίπτωση του πολεοδομικού συγκροτήματος Αττικής	63
3.8.1	Σχετικές χωρικές συγκεντρώσεις αλλοδαπών γυναικών με βάση την υπηκοότητα	63
3.8.2	Απασχόληση	67
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	69
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	75

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1. Αλλοδαπός πληθυσμός στην Ελλάδα κατά φύλο, 2001-2011 _____	38
Πίνακας 2. Κατάταξη των Περιφερειακών Ενοτήτων της Ελλάδας με βάση τον δείκτη συγκέντρωσης αλλοδαπών (LQ), 2011 _____	39
Πίνακας 3. Κατανομή αλλοδαπών κατά φύλο και μεγάλες ομάδες υπηκοότητας _____	42
Πίνακας 4. Συσχέτιση μόνιμου πληθυσμού και πληθυσμού αλλοδαπών _____	46
Πίνακας 5 Μέσοι όροι συνόλου αλλοδαπού πληθυσμού και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα _____	48
Πίνακας 6 Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού εκτός Ε.Ε. και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα _____	52
Πίνακας 7. Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού εντός Ε.Ε. και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα _____	55
Πίνακας 8. Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού από Λοιπές χώρες και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα _____	58

Πίνακας 9. Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών κατά φύλο, 2011 _____	64
Πίνακας 10. Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από χώρες εντός Ε.Ε., 2011 _____	65
Πίνακας 11. Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από χώρες εκτός Ε.Ε., 2011 _____	66
Πίνακας 12. Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από Λοιπές χώρες, 2011 _____	67
Πίνακας 13. Δείκτης ανομοιότητας για τομείς απασχόλησης _____	68

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Ποσοστά αλλοδαπών γυναικών ανά υπηκοότητα _____	37
Διάγραμμα 2. Πληθυσμιακή πυραμίδα αλλοδαπών και Ελλήνων _____	44
Διάγραμμα 3. Συσχέτιση μόνιμου πληθυσμού και πληθυσμού αλλοδαπών _____	46
Διάγραμμα 4. Box plot συνόλου πληθυσμού ανά Δήμο _____	45
Διάγραμμα 5 Ποσοστά επιπέδου εκπαίδευσης αλλοδαπών _____	59
Διάγραμμα 6 Εκπαιδευτικό υπόβαθρο Ελληνίδων και μεταναστριών _____	60
Διάγραμμα 7. Ποσοστά απασχόλησης ανά κλάδο αλλοδαπών _____	61

Περιεχόμενα Χαρτών

Χαρτης 1: Γεωγραφική κατανομή συνόλου αλλοδαπών γυναικών _____	49
Χαρτης 2: Γεωγραφική κατανομή αλλοδαπών γυναικών Εκτός Ε.Ε. _____	51
Χαρτης 3: Γεωγραφική κατανομή αλλοδαπών γυναικών Εντός Ε.Ε. _____	54
Χαρτης 4: Γεωγραφική κατανομή συνόλου αλλοδαπών γυναικών _____	57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ελλάδα μεταβάλλεται από χώρα εξόδου σε χώρα εισόδου όπως προκύπτει από τα δεδομένα των δύο τελευταίων απογραφών πληθυσμού (2001-2011). Παρόλο που οι μορφές και οι ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις του νέου μεταναστευτικού ρεύματος έχουν μελετηθεί σε βάθος, προσφέροντας μια πλούσια βιβλιογραφία, συνήθως απουσιάζουν οι προσεγγίσεις που ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου. Η ιδιαιτερότητα της μεταναστευτικής διαδικασίας και τα διαφοροποιημένα προφίλ των αλλοδαπών – ειδικά ως προς το φύλο - επιβάλλουν μια πολύπλευρη προσέγγιση του φαινομένου το οποίο επηρεάζεται από τα δρώντα υποκείμενα.

Στην παρούσα διπλωματική, επιχειρείται η αποτύπωση των χωρικών συγκεντρώσεων των αλλοδαπών γυναικών μέσω δεικτών διαχωρισμού και η ανάλυση του γενικότερου προφίλ τους προκειμένου να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των γυναικών μεταναστριών καθώς και τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία, λαμβάνοντας υπόψιν την υπηκοότητα τους.

Η ανάλυση βασίζεται στα αποτελέσματα των απογραφών πληθυσμού του 2001 και 2011 και η κλίμακα που επιλέχθηκε για την χωρική αποτύπωση της μέτρησης των δεικτών διαχωρισμού είναι αυτή των Καλλικρατικών δήμων. Μετά από τη διερεύνηση του φαινομένου σε επίπεδο χώρας, ειδική μελέτη πραγματοποιήθηκε για το Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών όπου συγκεντρώνεται το 33% των αλλοδαπών.

Από την έρευνα προκύπτει ότι στο σύνολο του αλλοδαπού πληθυσμού δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα υψηλές συγκεντρώσεις γυναικών αλλοδαπών σε συγκεκριμένους Δήμους. Παρολαυτά η ανάλυση αλλοδαπών κατά υπηκοότητα αποτύπωσε μια έμφυλη διάσταση στο χώρο στους αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά την απασχόληση, οι γυναίκες μετανάστριες συνεχίζουν να λαμβάνουν θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους (επισφαλή εργασία) σε ανατιστοιχία με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Η ανάλυση στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών ανέδειξε ένα παρεμφερές μοτίβο με αυτό της χώρας.

Λέξεις κλειδιά: έμφυλη διάσταση, θηλυκοποίηση μετανάστευσης, δείκτες διαχωρισμού

ABSTRACT

According to the last population censuses (2001-2011), Greece has been transformed to a country of entry as it receives a large amount of immigrants. Although this new immigration flow has been studied through dimensions of quantity and quality, there is a gap in the gender-based approach. The complexity of migration question along with the special characteristics of the gender issue requires a multifaceted approach.

The present study aims to estimate the spatial concentration of foreign women by calculating indicators on gender segregation. The objective is to attempt an analysis of their general profile and demonstrate the specific socio-economic characteristics of migrant women as well as their position in Greek society.

The study is based on the census results for the years 2001- 2011 in the spatial scale of Greek Municipalities (LAU I). After a research of the immigration phenomenon at national level, a more specific analysis is performed in Athens urban area, comprising 33% immigrants of the population of the country.

The results for the entire population of foreign women showed that there aren't high concentrations of foreign women in specific municipalities. Thus, the analysis of migrant women in the context of nationality (European countries) reflected a spatial segregation by gender. As for the field of employment, women immigrants keep on taking places in low prestige jobs despite their education. The pattern obtained after the analysis in Athens urban area, was similar to the one in national level.

Key words: gender segregation, feminization of migration, segregation indexes

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ολοκλήρωση αυτής της πτυχιακής υλοποιήθηκε με την υποστήριξη ενός αριθμού ανθρώπων στους οποίους θα ήθελα να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου. Κατ' αρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Μαρί- Νοέλ Ντυκέν για την δημιουργική καθοδήγηση στο σύνολο της διαδικασίας και την ειλικρινή μέριμνα που έδειξε. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους γονείς μου, καθώς και τις συναδέλφους και φίλες Γωγώ Λιγνού, Βάσια Φραγκάκη, Μαρία Τζιράκη και Ιωάννα Κόττη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της εξέλιξης των ανθρωπίνων κοινωνιών. Αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο, μια ανθρώπινη κατάσταση, που συνιστά αναπόσπαστο μέρος της ιστορικής εμπειρίας και του πολιτισμού των λαών. Από τη δεκαετία του 1990, κυρίως, οι χώρες της Νότιας Ευρώπης- χώρες μέχρι τότε αποστολής μεταναστών- μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής. Το φαινόμενο εντάθηκε λόγω της παγκοσμιοποίησης η οποία συνέβαλε καθοριστικά στην αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος. Κύριο χαρακτηριστικό της μετακίνηση των πληθυσμών ήταν η αναζήτηση εργασίας και καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970 και μετά να μετατρέπεται σε χώρα υποδοχής με την παλλινόστηση (Κοτζαμάνης,1998,2004). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, η χώρα ξεκινά να δέχεται οικονομικούς μετανάστες και στην αρχή της δεκαετίας του 1990 τα κύματα εισροής μεταναστών εντείνονται με τον κύριο όγκο να προέρχεται από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και τα Βαλκάνια.

Μέχρι και σήμερα ο μετανάστης στη χώρα αποδοχής αντιμετωπίζεται ως «ξένος» αλλά και ως «εργάτης» καθώς η επιβίωση απαιτεί την εργασία και η ενσωμάτωση στο κοινωνικό πλαίσιο δε γίνεται ανεμπόδιστα λόγω των διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, ιστορικών και κοινωνικών δομών της χώρας προέλευσης και της χώρας αποδοχής.

Η μετανάστευση δεν αποτελεί μια πράξη απλής μετάβασης από μια χώρα σε μια άλλη αλλά μια διαδικασία που επιφέρει επιπτώσεις σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής αυτών που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα. Το φύλο, ως προσδιοριστικός παράγοντας του συστήματος κοινωνικών σχέσεων επηρεάζει άμεσα τη μεταναστευτική διαδικασία. Ως εκ τούτου, η μετανάστευση διαμεσολαβεί από τις σχέσεις των φύλων και η μελέτη της δεν είναι δυνατόν να αποκλείει αυτή την διάσταση.

Τις τελευταίες δεκαετίες η θέση των γυναικών μεταναστριών γίνεται πιο σύνθετη και διαφοροποιείται συγκριτικά με παλιότερα. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 ο μόνος τύπος μετανάστευσης που συνδεόταν με τις γυναίκες ήταν αυτός της οικογενειακής επανένωσης ενώ τη τελευταία τριακονταετία εμφανίζεται η τάση για αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών. Η διεύρυνση του μεταναστευτικού φαινομένου μεταπολεμικά στρέφει το ενδιαφέρον από τη δομή στα δρώντα υποκείμενα

αναγνωρίζοντας την έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης (Μαράτου-Αλιμπράτη και Τατσόγλου, 2007). Η αύξηση των γυναικείων μεταναστευτικών ροών άρχισε να προκαλεί επιστημονικό ενδιαφέρον και εμφανίζεται στη βιβλιογραφία με τον όρο «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης» (Castles and Miller, 1998).

Οι γυναίκες μετανάστριες -ειδικά στην Ελλάδα- εγκλωβίζονται συνήθως σε στερεοτυπικά «γυναικεία» επαγγέλματα, απασχολούμενες συνήθως σε θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους, εργασίες που δεν απαιτούν εκπαιδευτικά προσόντα ενώ βιώνουν μια τριπλή καταπίεση λόγω του φύλου τους, της εθνικής του υπηκοότητας και της θέσης τους ως «ξένες» στη χώρα αποδοχής (Μαράτου- Αλιμπράτη, 2007).

Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται (με βάση την απογραφή του 2011) οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί στην Ελλάδα ενσωματώνοντας τη διάσταση του φύλου σε μια προσπάθεια κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων τόσο της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας όσο και την χωρική τους κατανομή στο εσωτερικό της προκειμένου να αναδείξουμε τις βασικές πτυχές της επιλογής του τόπου διαμονής στην Ελλάδα.

Κρίνεται σημαντικό εδώ να αναφερθεί ότι στην παρούσα μελέτη δε λαμβάνονται υπ όψιν οι πρόσφυγες καθώς το 2011(έτος το οποίο μελετάμε) το προσφυγικό ζήτημα που έχει ενταθεί τα 3 τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, δεν είχε κάνει την εμφάνισή του με αποτέλεσμα τα ποσοστά των προσφύγων στη απογραφή του 2011 να είναι αμελητέα. Επίσης τα δεδομένα για ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης και υπηκοότητα είναι περιορισμένα ενώ λόγω διαφορετικής συγκυρίας και κοινωνικών σχέσεων το θέμα των προσφύγων σε σχέση με το φύλο χρήζει μεμονωμένης μελέτης.

Η διπλωματική διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Αρχικά , στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύονται ορισμοί που στόχο έχουν την εννοιολογική αποσαφήνιση όρων που θα χρησιμοποιηθούν στη μελέτη. Παράλληλα, αναλύονται τα θεωρητικά ζητήματα και η διεθνής συζήτηση για τη «θηλυκοποίηση» της μετανάστευσης. Γίνεται αναφορά επίσης στην έμφυλη διάσταση στις θέσεις εργασίας ενώ στη συνέχεια προσεγγίζεται ειδικότερα η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση για τη χωρική αποτύπωση των συγκεντρώσεων των γυναικών αλλοδαπών στη χώρα που πραγματοποιείται μέσω της ομαδοποίησης με ιεραρχική ανάλυση. Περιγράφεται

επίσης –τόσο σε θεωρητικό όσο και στο επίπεδο εφαρμογής- η διαδικασία εξαγωγής δεικτών ανομοιότητας για διάφορες ενότητες με στόχο την αποτύπωση των έμφυλων διαχωρισμού σε διάφορους τομείς (κοινωνικούς, επαγγελματικούς, οικονομικούς κλπ).

Στο τρίτο κεφάλαιο, πραγματοποιείται παρουσίαση και σχολιασμός των αποτελεσμάτων με βάση διάφορες παραμέτρους που καθορίζουν τις ιδιαιτερότητες της γυναίκας μετανάστριας. Αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά των γυναικών αλλοδαπών στην Ελλάδα (υπηκοότητα, ηλικία, γεωγραφική κατανομή, εκπαίδευση, απασχόληση) με σκοπό την ανάδειξη του προφίλ τους. Λαμβάνοντας υπόψη την έντονη συγκέντρωση γυναικών αλλοδαπών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών (33%), θεωρήθηκε απαραίτητη μια πιο ενδελεχής μελέτη αυτής της περιοχής.

Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα όπως προέκυψαν με το πέρας της διπλωματικής καθώς και η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 | Η θηλυκοποίηση της μετανάστευσης: Θεωρητική προσέγγιση

1.1. Οι πολλαπλές διαστάσεις της μετανάστευσης και τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταναστών

1.1.1. Μετανάστευση

Από δημογραφική σκοπιά, η μετανάστευση είναι μια ιδιαίτερη μορφή της κινητικότητας και αποτελεί πολύπλοκο φαινόμενο αλλαγής της μόνιμης κατοικίας (Κυριάζη- Άλλισον, 1998).

Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της μετανάστευσης αφορά την «μετακίνηση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων από μια χωρική ενότητα σε μια άλλη με ταυτόχρονη αλλαγή της μόνιμης διαμονής. Οι μετακινήσεις αυτές εκδηλώνονται με τη δημιουργία μεταναστευτικών ρευμάτων ή μεταναστευτικών ροών που εκφράζουν ένα συνολικό αριθμό πληθυσμιακών κινήσεων από έναν τόπο προέλευσης (αναχώρησης) σε έναν τόπο προορισμού (άφιξης), ο οποίος αποτελεί και τη νέα περιοχή εγκατάστασης. Όταν οι τόποι προέλευσης και προορισμού βρίσκονται σε διαφορετικές χώρες, η πληθυσμιακή μετακίνηση καλείται εξωτερική ή διεθνής μετανάστευση» (Κοτζαμάνης, Λεξικό δημογραφικών όρων¹:20).

Η θεωρητική προσέγγιση και ανάλυση του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρώπη, αρχικά περιοριζόταν στη μελέτη του στις χώρες υποδοχής, αγνοώντας τις επιπτώσεις που προέκυπταν για τις χώρες προέλευσης, ενώ η όλη επιστημονική ενασχόληση αφορούσε το, με οικονομικούς όρους, κόστος και όφελος που προέκυπτε από την μετανάστευση στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η προσέγγιση αυτή αποτέλεσε τη βάση της νεοκλασικής θεώρησης του μεταναστευτικού φαινομένου, η οποία επικεντρώνεται στη θεωρία της προσφοράς και της ζήτησης (Μουσούρου, 1991).

Η μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης αναπτύχθηκε συστηματικά από τη δεκαετία του 1970 και μετά κυρίως λόγω της αύξησης της έντασης των ροών. Ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1980 το κέντρο βάρους της επιστημονικής μελέτης μετατοπίζεται από τα καθαρά στατιστικά ευρήματα σε πιο δυναμικές προσεγγίσεις που προσπαθούν να εξηγήσουν την κοινωνική αλλαγή, τις σχέσεις, τις στρατηγικές

---

¹ <http://www.e-demography.gr/Metadata/Dictionary/>

και τις λειτουργίες, παράλληλα με τις υφιστάμενες δομές. Έτσι, ο μετανάστης αντιμετωπίζεται ως δρών κοινωνικό υποκείμενο, που συμμετέχει ενεργά στην διαμόρφωση των νέων κοινωνικών δεδομένων, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον (ΕΚΔΔΑ, 2000).

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της ερμηνείας της μετανάστευσης σήμερα όπως αναφέρει ο Πολύζος (2006) οι οποίες δεν περιορίζονται στη δημογραφική της διάσταση προσεγγίζουν το φαινόμενο διερευνώντας και άλλες διαστάσεις όπως η οικονομική, η αναπτυξιακή, η πολιτιστική κ.λπ. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι κοινωνιολογικές, οι οικονομικές (μακροοικονομικές, μικροοικονομικές) οι γεωγραφικές και οι ενοποιημένες. Η δυναμική, η πολυπλοκότητα και η συνθετότητα του φαινομένου σε ένα διεθνοποιημένο κόσμο συνεχώς αυξάνεται. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η προσέγγισή του φαινομένου μέσω των παραπάνω θεωριών είναι απαραίτητη και δίνει διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο στον όρο μετανάστευση.

1.1.2. Μετανάστης

Σε δημογραφικό πλαίσιο ως μετανάστης ορίζεται «το άτομο που έρχεται (ή εγκαταλείπει) από μια χωρική ενότητα για να εγκατασταθεί μόνιμα σε μια άλλη» (Κοτζαμάνης, Λεξικό δημογραφικών όρων²:20).

Ο όρος έχει ερμηνευτεί με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το πρίσμα υπό το οποίο μελετάται αλλά και την εκάστοτε κοινωνική κατάσταση. Οι ορισμοί αυτοί αποκλίνουν μεταξύ τους ανάλογα με την οργάνωση που δομεί τον ορισμό, τη χώρα και τις διαφορετικές ιστορικές περιόδους. Συνεπώς οι διαφορετικές εννοιολογικές αποχρώσεις του όρου μεταβάλλονται ανάλογα με τη συγκυρία.

Ο ΟΗΕ με βάση τη σύμβαση της Γενεύης ορίζει ότι «"μετανάστες" είναι όσοι έλαβαν ελεύθερα την απόφαση να μεταναστεύσουν, για λόγους δικούς τους και χωρίς την παρέμβαση ενός εξωτερικού, αναγκαστικού παράγοντα» ενώ πρόσφυγας «Είναι ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της

² <http://www.e-demography.gr/Metadata/Dictionary/>

χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν» (Σύμβαση της 28.4.1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων).

Παρά των ξεκάθαρων ορισμών που έχει δοθεί από τον Ο.Η.Ε. υφίστανται αποκλίνοντες ορισμοί και κατηγοριοποιήσεις από διαφορετικές οργανώσεις σε διαφορετικές χώρες και ιστορικές συγκυρίες. Ένα παράδειγμα στην ελληνική βιβλιογραφία είναι η μελέτη «Σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα» (Πετρονώτη και Τριανταφυλλίδου, 2003) που ορίζουν τους μετανάστες ως «Υπηκόους κρατών εκτός ΕΕ που έχουν εισέλθει νόμιμα ή παράνομα στην Ελλάδα με σκοπό την εγκατάσταση και την ανεύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας». Διαχωρίζουν μάλιστα τους μετανάστες από άλλες μορφές αλλοδαπών όπως τους Εθνοτικούς Έλληνες, τους Αιτούντες Άσυλο, τους Παλινοστούντες και τους Επαναπατρισθέντες.

Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της ετερογένειας στους ορισμούς, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε ένα κοινό πλαίσιο περιγραφής. Ο όρος «υπήκοοι τρίτων χωρών» χαρακτηρίζει πολίτες κρατών που δεν έχουν την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους της Ε.Ε., ενώ στη διεθνή μετανάστευση τέθηκε ως ελάχιστο όριο η συνεχής παραμονή σε μια χώρα για δώδεκα μήνες.

Πέραν αυτού του γενικού όρου, η συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού δεν είναι ομοιογενής. Οι Μαράτου - Αλιμπράτη κ.ά, (2007) διακρίνουν τουλάχιστον επτά κατηγορίες μεταναστών, ανάλογα με τη διάρκεια, την νόμιμη ή όχι κατάσταση τους, τις αιτίες μετανάστευσης. Πιο συγκεκριμένα, προτείνουν την ακόλουθα κατηγοριοποίηση:

«...»,

1. *Οι προσωρινοί οικονομικοί μετανάστες : άτομα που μεταναστεύουν για περιορισμένη χρονική περίοδο προκειμένου να εργαστούν, να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους και να αποστείλουν χρήματα στην πατρίδα τους.*
2. *Οι ανεπίσημοι ή μη εγγεγραμμένοι μετανάστες: άτομα που μετακινούνται σε μια χώρα χωρίς να διαθέτουν τις απαραίτητες άδειες και έγγραφα για τη νόμιμη απασχόληση και διαμονή τους*
3. *Οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι: ανώτεροι υπάλληλοι, στελέχη, τεχνικοί οι οποίοι μετακινούνται στις εσωτερικές αγορές εργασίας των πολυεθνικών εταιριών και των διεθνών οργανισμών ή επιδιώκουν την απασχόληση τους στις διεθνείς αγορές ως άτομα που διαθέτουν εξαιρετικές δεξιότητες. Πολλές χώρες υποδέχονται τους μετανάστες αυτούς και έχουν «εξειδικευμένα επιχειρησιακά προγράμματα μετανάστευσης» για να*

τους ενθαρρύνουν να εγκατασταθούν. Ο τύπος αυτός μετανάστευσης όχι μόνο δε δημιουργεί προβλήματα αλλά θεωρείται και επιθυμητός.

4. Η εξαναγκασμένη μετανάστευση: περιλαμβάνει τόσο τους πρόσφυγες όσο και τους αιτούντες άσυλο όσο και τα άτομα που έχουν αναγκασθεί να μετακινηθούν εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων, όπως οι περιβαλλοντικές καταστροφές, οι πόλεμοι κ.λπ.
5. Οι μετανάστες οικογενειακής επανένωσης: εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας, δηλαδή γυναίκες και παιδιά, που μεταναστεύουν ακολουθώντας τους συζύγους ή την οικογένειά τους αντίστοιχα. Οι περισσότερες χώρες αναγνωρίζουν το αίτημα για οικογενειακή επανένωση για τους μετανάστες που έχουν άδεια παραμονής. Αντίθετα, κάποιες άλλες και ειδικά εκείνες που έχουν υπογράψει διμερείς συμφωνίες για συμβάσεις εργασίας (π.χ. εποχική απασχόληση) αρνούνται το δικαίωμα αυτό.
6. Οι παλιννοστούντες : άτομα που επιστρέφουν στις χώρες προέλευσής τους μετά από περίοδο παραμονής σε άλλη χώρα.....» (Μαράτου - Αλιμπράτη κ.ά, 2007: 21-22)

1.1.3. Συνοπτική περιγραφή Εθνικού Νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση

Σε εθνικό πλαίσιο μέχρι και το 1990 η Ελλάδα δε διέθετε επαρκές νομοθετικό πλαίσιο για τη ρύθμιση της μετανάστευσης πέραν του νόμου 4310/1929 που αναθεωρήθηκε το 1948 και καθόριζε τις μεταναστευτικές ροές. Το 1991 οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονταν τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο επέβαλλαν τη δημιουργία νομικού καθεστώτος για τους αλλοδαπούς.

Πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι για τους κατοίκους χωρών εντός της ζώνης Σέγκεν ισχύει το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης εντός των ορίων της χωρίς συνοριακούς ελέγχους. Οι παρακάτω νόμοι και διατάξεις αφορούν τους υπηκόους Τρίτων χωρών.

- Νόμος 1975/1991: «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις». Ο νόμος αυτός αποσκοπούσε στον περιορισμό της μετανάστευσης, στην εντατικοποίηση ελέγχου των συνόρων, στην απέλαση αντικανονικών μεταναστών ενώ προέβλεπε και τη σύνταξη καταλόγου ανεπιθύμητων αλλοδαπών (Σιαδήμα, 2007).
- Προεδρικά διατάγματα 358/1997 και 359/1997. Ξεκινά η πρώτη προσπάθεια νομιμοποίησης παραμονής και εργασίας αλλοδαπού στη χώρα και η έκδοση πράσινης κάρτας (Καψάλης, 2003). Αντικείμενο αυτών των προεδρικών

διαταγμάτων ήταν ο τρόπος νομιμοποίησης των ήδη διαμένωντων (παράνομα) στην Ελλάδα αλλοδαπών και όχι των μελλοντικών μεταναστών

- Νόμος 2910/2001: «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στη Ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις». Δεύτερη προσπάθεια νομιμοποίησης μεταναστών και θέσπιση προϋποθέσεων για την είσοδο αλλοδαπών με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές (Τριανταφυλλίδου, 2005). Ωστόσο στην εφαρμογή του αυτός ο νόμος αποδείχθηκε προβληματικός λόγω πολύπλοκων διοικητικών διαδικασιών και γραφειοκρατικής δομής.
- Νόμος 3386/2005: «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια». Τρίτη προσπάθεια νομιμοποίησης μεταναστών και εισαγωγή της έννοιας της κοινωνική ένταξης η οποία «.....αποσκοπεί στη χορήγηση δικαιωμάτων στους υπηκόους τρίτων χωρών, δικαιώματα που διασφαλίζουν, αφ' ενός την αναλογικώς ισότιμη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας και, αφ' ετέρου, αποβλέπουν στην υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας, με παράλληλη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας» (παρ. 65, άρθρο 1, 4). Για πρώτη φορά επίσης δημιουργείται πλέγμα ρυθμίσεων για τις διαδικασίες απόκτησης της ιδιότητας του επί μακρόν διαμένοντος (Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005, 2005).

1.2. Γυναικεία μετανάστευση

Το φαινόμενο της μετανάστευσης επηρεάζεται από μια πλειάδα παραγόντων, ως εκ τούτου η ανάλυση του προϋποθέτει την υιοθέτηση μια γενικότερης θεωρητικής προσέγγισης. Η μελέτη του φαινομένου δεν είναι μονοδιάστατη όπως συνήθως παρουσιάζεται στις πολιτικές για τις μετακινήσεις πληθυσμών και στη διεθνή βιβλιογραφία καθώς έγκειται -πέρα από το ιστορικό, κοινωνικό πλαίσιο και τη συγκυρία- στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές και γεωγραφικές δομές της χώρας προέλευσης και της χώρας προορισμού καθώς και από τα δρώντα υποκείμενα. Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι το φαινόμενο της μετανάστευσης επηρεάζεται από τις σχέσεις φύλων και η μελέτη του δεν είναι δυνατόν να αποκλείει αυτή τη διάσταση.

Ιδιαίτερα μέχρι τη δεκαετία του 1980, οι θεωρίες της μετανάστευσης δεν λάμβαναν υπ' όψιν τη διάσταση του φύλου. Οι νεοκλασικές προσεγγίσεις που κυριαρχούν πριν την δεκαετία του 1970 επικεντρώνονται περισσότερο στους οικονομικούς παράγοντες της μετανάστευσης (Σταθοπούλου, 2004). Βασίζονται στη λογική ότι τα άτομα (άνδρες) μεταναστεύουν για οικονομικούς λόγους με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ίδιων και των οικογενειών τους. Ο μόνος τύπος μετανάστευσης που συνδεόταν με τις γυναίκες ήταν αυτός της οικογενειακής επανένωσης, δηλαδή των γυναικών που μετανάστευαν ως εξαρτημένα μέλη ακολουθώντας τους συζύγους τους, και ότι δεν μετανάστευαν αυτόνομα. Στις γυναίκες λοιπόν, με βάση αυτές τις θεωρίες αποδίδεται πλήρης σχέση εξάρτησης από τον άνδρα μετανάστη (Μαράτου- Αλιμπράτη κ.ά, 2007). Με τον τρόπο αυτό, αναπαράγονταν τα έμφυλα στερεότυπα για τις μετανάστριες ως συζύγους μεταναστών, αναλφάβητες και κοινωνικά αποκλεισμένες. Όπως αναφέρει και η Μαράτου-Αλιμπράτη (2007), υπήρχαν μελέτες στις οποίες χρησιμοποιήθηκαν δείγματα αποκλειστικά με ανδρικό πληθυσμό. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά η ανδροκεντρική προσέγγιση της μελέτης της μετανάστευσης αρχίζει να αμφισβητείται με την ταυτόχρονη εμφάνιση των φεμινιστικών κινημάτων (Βαΐου, 2007). Πλέον, μέσω της διεύρυνσης του μεταναστευτικού φαινομένου, αναγνωρίζεται η συμβολή των γυναικών μεταναστριών στη διαμόρφωσή του.

1.2.1. Θηλυκοποίηση της μετανάστευσης ως αποτέλεσμα οικογενειακής συνένωσης

Τα τελευταία χρόνια έχει εμφανιστεί στη βιβλιογραφία ο όρος «θηλυκοποίηση» της μετανάστευσης (Castles and Miller, 1998) μελετώντας τη διασυνοριακή γυναικεία μετακίνηση ως διάσταση του σύγχρονου μεταναστευτικού φαινομένου. Όπως σημειώνει και η Μαράτου-Αλιμπράτη (2003) και με βάση τα στοιχεία του ΟΗΕ, μετά τη μεταπολεμική περίοδο ο γυναικείος μεταναστευτικός πληθυσμός έχει αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποτελεί το ήμισυ του συνολικού μετακινούμενου πληθυσμού διεθνώς. Όπως προαναφέρθηκε οι αυξημένες γυναικείες μεταναστευτικές ροές δεν αποτελούν καινούριο φαινόμενο. Η τάση της θηλυκοποίησης (feminization) τους, όπως έχει επισημανθεί από ερευνητές, αναδεικνύεται τόσο από την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στη διαδικασία όσο και από την αλλαγή των «παραδοσιακών» μοντέλων της γυναικείας μετανάστευσης (Σταθοπούλου, 2003). Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διασυνοριακή μετακίνηση γυναικών ως ενεργά οικονομικά υποκείμενα, αυτόνομα, ως αρχηγοί νοικοκυριών και όχι ως πλήρως εξαρτώμενα υποκείμενα από τους άνδρες-εργάτες (Ramirez et al., 2005).

Κατά συνέπεια, ο όρος «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης» αναφέρεται κυρίως στην ποιοτική και όχι τόσο στην ποσοτική διαφοροποίηση των γυναικείων μεταναστευτικών ροών δηλαδή την «τάση συμμετοχής των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα ως αυτόνομων μεταναστών παρά ως εξαρτημένων ατόμων που συνοδεύουν άνδρες μετανάστες» (Τσίγκανου κ.ά, 2005).

Στο μοτίβο της γυναικείας διασυνοριακής μετακίνησης σήμερα εντοπίζονται επιμέρους λόγοι για τους οποίους τα υποκείμενα λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία. Η οικογενειακή επανένωση, η αυτόνομη μετανάστευση ανειδίκευτων εργατριών από αστικές περιοχές, η προσωρινή μετανάστευση για λόγους εκπαίδευσης ή καλύτερων προοπτικών εργασίας όπως επίσης και λόγω πολιτικών αναταραχών και έντονων έμφυλων διακρίσεων (Green, 2004).

Η γυναικεία μετανάστευση χαρακτηριζόταν κυρίως ως δευτερογενής στα πλαίσια των οικογενειακών δεσμών, ενώ ο ρόλος τους στην διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης ήταν υποβοηθητικός των ανδρών. Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, η γυναικεία μετανάστευση εμφανίζεται δυναμικά χάρη στις κρατικές και οικονομικές πολιτικές της Δυτικής Ευρώπης. Μέχρι τότε η μετανάστευση ήταν κυρίως εργατική

και θεωρούνταν ως επί των πλείστων «ανδρική». Άντρες μετανάστες «επάνδρωναν» τον βιομηχανικό και κατασκευαστικό τομέα των οικονομιών της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης (Πετράκου και Tatlidil, 2003). Όπως αναφέρεται σε μελέτη του Υπουργείου εσωτερικών (2013), μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973-74, τα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης αλλάζουν: η εργατική μετανάστευση συνοδεύεται από το κύριο αίτημα της οικογενειακής συνένωσης στη χώρα υποδοχής. Επίσης η αποβιομηχάνιση αλλά και η ραγδαία ανάπτυξη του τριτογενή τομέα ευνοεί την ανάπτυξη θέσεων εργασίας οι οποίες χαρακτηρίζονται «γυναικεΐες» (πχ. οικιακές εργασίες).

Με βάση τις εξελίξεις αυτές, οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες υιοθετούν συγκεκριμένες μεταναστευτικές πολιτικές. Στην Ευρώπη, δύο περιπτώσεις αξίζουν να μελετηθούν: η Γαλλία και η Γερμανία ενώ στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στο παράδειγμα της Ελλάδας.

- Γαλλία

Μετά το τέλος της αποικιοκρατίας στην Αλγερία (1961), οι εγκατεστημένοι Γάλλοι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης τους. Το κύμα των επαναπατριζόμενων Γάλλων ακολούθησαν και δυο μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα. Το πρώτο ρεύμα αποτελούνταν από μετανάστες προερχόμενους από τη Νότια Ευρώπη (1965-75), ενώ το δεύτερο είχε προέλευση από Βορειο-αφρικανικές χώρες. Αρχικά οι μεταναστεύσεις αυτές είχαν καθαρά εργατικό χαρακτήρα, νόμιμο και ως επί των πλείστων «ανδρικό». Ο μεγάλος όγκος μεταναστών που εισήλθε στη χώρα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε συνδυασμό με το μεγάλο ποσό εμβασμάτων που στέλνονταν στις χώρες προέλευσης, ανάγκασε το γαλλικό κράτος να θεσπίσει διάταγμα για το δικαίωμα της οικογενειακής συνένωσης (*Droit au regroupement familial*) που αναγνωρίζει “το δικαίωμα στη σύζυγο και τα παιδιά να μην τους αρνηθούν οι γαλλικές αρχές την είσοδο και τον τίτλο της άδειας παραμονής σε γαλλικό έδαφος παρά μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις: εάν ο ξένος δεν μπορεί να δικαιολογήσει ένα έτος νόμιμης παραμονής στη χώρα, εάν δεν διαθέτει σταθερούς οικονομικούς πόρους έτσι ώστε να ζήσει την οικογένειά του, εάν οι συνθήκες κατοικίας δεν το επιτρέπουν, εάν ένα τουλάχιστον μέλος της οικογένειάς του καθιστά απειλή για τη δημόσια τάξη, ή τέλος εάν υπάρχει ασθένεια μεταδοτική που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, τάξη ή ασφάλεια”. (29 Απριλίου του 1976). Μέχρι και το 1984 μέσω αυτής της νομοθεσίας εισήλθαν στη χώρα 500.000

άτομα, ως επί των πλείστων γυναίκες, με οικογενειακό τίτλο (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

Τον Απρίλιο του 1986 συστήνεται επιτροπή αναθεώρησης του κώδικα γαλλικής ιθαγένειας από το Γαλλικό Υπουργείο Δικαιοσύνης (Garde des Sceaux). Δόθηκε το δικαίωμα στη (ον) σύζυγο ξένο να αποκτήσει τη γαλλική ιθαγένεια με απλή δήλωση (simple déclaration) και έδινε το δικαίωμα στον ξένο ενήλικα νέο στα δέκα οκτώ του να λάβει τη γαλλική ιθαγένεια εάν δικαιολογούσε πέντε χρόνια νόμιμη παραμονή στη Γαλλία πριν την ενηλικίωσή του (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

- Γερμανία

Από το 1960 και μετά η οικονομία της Γερμανίας διαρθρώνεται από εργατικά χέρια-άνδρες μετανάστες που προέρχονται από την Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα και Τουρκία και λίγο αργότερα από Τυνησία, Μαρόκο και Γιουγκοσλαβία. Τα πρώτα χρόνια το δικαίωμα στην οικογενειακή συνένωση δεν ήταν αναγνωρισμένο και υπήρχε μια γενική αποθάρρυνση για την επανένωση της οικογένειας. Το γερμανικό κράτος επέβαλλε τουλάχιστον τρία χρόνια νόμιμης παραμονής και εργασίας για να μπορεί η οικογένεια ενός μετανάστη να μετοίκησε σε γερμανικό έδαφος. Επιπλέον οι δεύτερης γενιάς μετανάστες υποχρεούνταν να στείλουν τα παιδιά τους σε ειδικά σχολεία με σκοπό τη διατήρηση της δικής τους εθνικής κουλτούρας ενώ ενθάρρυναν την επάνοδο στην πατρίδα.

Πρέπει εδώ βέβαια να αναφερθεί ότι η μεταναστευτική πολιτική των γερμανών συνδυάζεται με συμμετοχή και αντιπροσώπευση των μεταναστών στα εργατικά συνδικάτα, και μια σειρά από κοινωνικές παροχές για τους εργαζόμενους πιο ολοκληρωμένες από αυτές που συναντάμε στο γαλλικό κοινωνικό σύστημα (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

Όσον αφορά το δίκαιο της ιθαγένειας, το 1990 αναγνωρίζεται η γερμανική ιθαγένεια στα παιδιά των μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη Γερμανία, ζουν τουλάχιστον οκτώ χρόνια στη χώρα, πηγαίνουν στο γερμανικό σχολείο το ελάχιστο τέσσερα χρόνια και αποποιούνται τη δική τους ιθαγένεια. Η ίδια ευνοϊκή ρύθμιση ισχύει για τους ξένους που ζουν τουλάχιστον δέκα πέντε χρόνια στη Γερμανία από το 1995 και έπειτα (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

Συμπερασματικά για την περίπτωση της Γαλλίας, η “εύκολη” μετάδοση της ιθαγένειας αποτέλεσε τη βασικότερη παράμετρο των πολιτικών ενσωμάτωσης για τους μετανάστες και τα παιδιά της δεύτερης γενιάς μεταναστών και αύξησε τις μεταναστευτικές ροές γυναικών. Στον αντίποδα οι λιγότερο ευέλικτες πολιτικές της Γερμανίας δεν διευκόλυναν τις μετακινήσεις πληθυσμών, και ιδιαίτερα γυναικών, ωστόσο οι αυξημένες κοινωνικές παροχές στους αλλοδαπούς συνέβαλλαν στην αύξηση του βιοτικού τους επιπέδου.

- Ελλάδα

Όσον αφορά την Ελλάδα η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού μεταναστών τις δυο τελευταίες δεκαετίες θεωρείται μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις και προκλήσεις που επηρέασαν την πολιτεία. Ο κύριος όγκος αποτελείται από μετανάστες από την Αλβανία και ένα μικρό ποσοστό από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Στην περίπτωση της οικογενειακής συνένωσης στο Νόμο 1975/1991(άρθρο 14) η πρόσκληση μελών της οικογένειας του αλλοδαπού απαιτούσε την 15ετή συνολική νόμιμη παραμονή του, με ιδιαίτερα αυστηρά κριτήρια και υπό την προϋπόθεση της κοινής συμβίωσης πριν την άφιξή τους στην Ελλάδα (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

Στο Νόμο 29/10/2001 (άρθρο 28) η απαραίτητη διάρκεια παραμονής μειώνεται στα 2 χρόνια ενώ πάλι υπόκεινται σε αυστηρά κριτήρια. Ο μετανάστης χρειάζεται να αποδείξει την οικογενειακή σχέση, να μπορεί να καλύψει οικονομικά τις ανάγκες της οικογένειας και να διαθέτει πλήρη ασφάλιση ασθένειας (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2014).

Οι γυναίκες που έρχονταν μέσω της διαδικασίας αυτής ήταν απόλυτα εξαρτημένες από τους συζύγους τους καθώς δεν κατήχαν προσωπική ασφάλιση και η άδεια παραμονής τους διαρκούσε ένα έτος με δυνατότητα ανανέωσης (Μαράτου-Αλιμπράτη κ.ά., 2007).

Με την εισαγωγή τριών διατάξεων του νόμου 3386/2005 επιδιώχθηκε ο περιορισμός του φαινόμενο της απο-νομιμοποίησης τόσο των γυναικών μεταναστριών που διέθεταν άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση καθώς και των μεταναστών δεύτερης γενιάς που έπαψαν να είναι ανήλικοι. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι γυναίκες μετανάστριες που ζούσαν στην Ελλάδα κατά τα τελευταία πέντε έτη υπό το καθεστώς της οικογενειακής επανένωσης έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν ανεξάρτητη άδεια διαμονής (Άρθρο 60 του Νόμου 3386/2005 όπως τροποποιήθηκε με το Άρθρο 45 του Νόμου 3731/2008).
- Οι γυναίκες μετανάστριες που έχουν εκπέσει της νομιμότητας, ωστόσο μπορούν να αποδείξουν την πολύχρονη παρουσία τους και τους ισχυρούς δεσμούς τους με τη χώρα, μπορούν να λάβουν άδεια παραμονής για ανθρωπιστικούς-έκτακτους λόγους (Άρθρο 42, Νόμος 3907/2011).
- Η εισαγωγή του «εργόσημου», δηλαδή ενός ασφαλιστικού δελτίου (Άρθρο 20, Νόμος 3863/2010), ως μία ενιαία μέθοδος για την πληρωμή του μισθού και την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων που απασχολούνται στον τομέα των οικιακών υπηρεσιών, προσπάθησε να προάγει τη νομιμοποίηση της παράτυπης εργασίας (Μαρούκης και Γκέμη, 2013).

Οι ρυθμίσεις αυτές ευνοούν σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες μετανάστριες που εξαρτώνταν απόλυτα από τους συζύγους τους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ανεξάρτητα.

Συμπερασματικά, είναι εμφανές ότι μεταπολεμικά, αναδεικνύεται μια αύξηση της γυναικείας μετανάστευσης κυρίως λόγω των νόμων οικογενειακής επανένωσης. Όμως σταδιακά υιοθετώντας το έμφυλο πολιτισμικό πρότυπο λειτουργίας της οικογενείας, οι γυναίκες μπαίνουν στην αγορά εργασίας και αναζητούν δουλειά. Βέβαια όπως είναι λογικό, εγκλωβίζονται στα στερεοτυπικά «γυναικεία επαγγέλματα» - ειδικά τα πρώτα χρόνια - δηλαδή στην οικιακή εργασία και στη βιομηχανία του σεξ (Σταθοπούλου, 2003). Μετέπειτα ο χαρακτήρας της εργασίας παύει να είναι συμπληρωματικός στο οικογενειακό εισόδημα και η απασχόληση γίνεται πλήρης.

1.2.2. Θηλυκοποίηση ως αποτέλεσμα σημαντικών μεταβολών στην αγορά εργασίας των χωρών υποδοχής

Με βάση την προσέγγιση των παρεμβαλλόμενων ευκαιριών ή ευκαιριών προσέγγισης που εισήγαγε ο Stouffer το 1960 (μοντέλο έλξης-απόθησης), ο αριθμός των μεταναστευτικών ροών είναι ανάλογος προς τον αριθμό των ευκαιριών προσέλκυσης που υπάρχουν στη χώρα ή περιφέρεια προορισμού για τους μετανάστες (Πολύζος, 2006). Κατά συνέπεια, οι κυριότεροι παράγοντες έλξης γυναικών μεταναστριών στις δυτικές και Βόρειες χώρες μεταπολεμικά, είναι οι αυξημένες θέσεις εργασίας καθώς σταδιακά οι δυτικές κοινωνίες μετατρέπονται σε «οικονομίες υπηρεσιών».

Ανοίγουν θέσεις εργασίας σε «παραδοσιακά» γυναικεία επαγγέλματα όπως εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας, ξενοδοχειακές υπηρεσίες, διασκέδαση, δημόσιες και ιδιωτικές διοικητικές υπηρεσίες, κ.λπ.. Ειδικότερα η απόκτηση «εξωτικής» οικιακής βοήθου στα μεσοαστικά κοινωνικά στρώματα αποτελεί δείγμα κύρους στις δυτικές κοινωνίες (Πετράκου και Tatlidil, 2003). Μετανάστριες από χώρες αναπτυσσόμενες που ελάχιστα έχουν αποδομήσει τις εξουσιαστικές σχέσεις του φύλου εγκλωβίζονται σε τέτοιες δουλειές όχι μόνο λόγω του πολιτισμικού τους υποβάθρου αλλά και λόγω της αντιμετώπισης από τις δυτικές κοινωνίες. Οι γυναίκες αυτές δέχονται να αναλάβουν θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους, εργασίες που δεν απαιτούν εκπαιδευτικά προσόντα ή άλλες επαγγελματικές δεξιότητες. Χαρακτηρίζονται κυρίως από εργασιακή αστάθεια και άτυπες εργασιακές σχέσεις όσον αφορά τα εργασιακά δικαιώματα (Σταθοπούλου, 2004). Σε πολλές περιπτώσεις, οι μετανάστριες εργάζονται ως "live-ins", δηλαδή διαμένουν στο σπίτι που εργάζονται, με κίνδυνο υπέρβασης του ωραρίου τους και μείωσης του ελεύθερου χρόνου τους (Παπαγεωργίου και Τσιρώνης, 2013). Αυτού του τύπου η οικιακή εργασία περιχαράκωνει και αποκλείει τη γυναίκα από τον υπόλοιπο περίγυρο στερώντας της βασικά κοινωνικά της δικαιώματα και την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων ενώ ενισχύει την έντονη εξουσιαστική σχέση του εργοδότη, ο οποίος έχει πλήρη έλεγχο όχι μόνο της εργασίας, αλλά και των υπόλοιπων πτυχών της ζωής της μετανάστριας.

Δημιουργείται έτσι ένα παγκόσμιο γυναικείο εργατικό δυναμικό, (τριτογενής τομέας και ειδικότερα οικιακή εργασία) κύρια χαρακτηριστικά του οποίου είναι η προσωρινότητα και η αστάθεια, το οποίο διαμορφώνεται εντός των σχέσεων εξουσίας που συναρθρώνονται το φύλο, η εθνικότητα και η τάξη. Η εργασία τους δεν

αντιμετωπίζεται ακόμη και σήμερα ως οικονομική δραστηριότητα και είναι ενταγμένες στην περιφέρεια της οικονομίας (Σταθοπούλου,2004).

Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες δημιουργίας διεξόδων για τις γυναίκες μετανάστριες με σκοπό τη βελτίωση της θέσης τους. Οι αντικειμενικές συνθήκες όμως παραμένουν δύσκολες, οι έμφυλες διακρίσεις συνεχίζουν να υφίστανται δυσχεραίνοντας τη διαδικασία ένταξής τους (Σταθοπούλου, 2007). Οι πιέσεις που δέχονται είναι διπλής φύσης- πέραν των εργοδοτών και από τα ίδια τα μέλη της κοινότητάς τους ή της οικογένειάς τους.

Έχει διατυπωθεί βεβαίως και η άποψη ότι η μεταναστευτική διαδικασία έχει θετική επίδραση στο ρόλο των γυναικών, η οποία αποδίδεται στη χαλάρωση του κοινωνικού ελέγχου καταρρίπτοντας τις εξουσιαστικές σχέσεις μέσα στους συζύγους και στην οικογένεια. Επιπρόσθετα, η ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας βοηθά στη βελτίωση της θέσης της (Τσίγκανου κ.ά, 2001). Αυτό βέβαια μπορεί εν μέρει να καταρριφθεί, καθώς η μετανάστευση συνήθως δημιουργεί συνθήκες εξάρτησης και πιθανόν να χειροτερεύει τη θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια. Ο εξαναγκασμός σε παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους είναι μια πραγματικότητα ως μηχανισμός προσαρμογής των μεταναστριών στο νέο περιβάλλον. Μπορεί η ανάπτυξη της γυναικείας μισθωτής απασχόλησης να δίνει έναυσμα για οικονομική ανεξαρτησία και επαναδιαπραγμάτευση των στερεοτυπικών ρόλων, παρόλαυτα στη συγκεκριμένη συγκυρία οι γυναίκες συνεχίζουν να υφίστανται τη διπλή ανισότητα, δηλαδή ως γυναίκες και ως αλλοδαπές (Μαράτου-Αλιμπράτη κ.ά, 2007).

Η παραπάνω ανάλυση καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της θέσης των γυναικών μεταναστριών, ωστόσο η διαφορετικότητα και οι ιδιαιτερότητες της μεταναστευτικής εμπειρίας απαιτούν μια διεπιστημονική προσέγγιση και όχι μια μονοσήμαντη, σε διασταύρωση με διάφορες άλλες μεταβλητές όπως η ηλικία και η κοινωνική τάξη.

1.3. Το μεσογειακό μοντέλο μετανάστευσης

Η ανάλυση της θηλυκοποίησης της μετανάστευσης επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το μεταναστευτικό μοτίβο που ακολουθεί η χώρα υποδοχής. Η Ελλάδα ακολουθεί το αποκαλούμενο «μεσογειακό μοντέλο μετανάστευσης» που ως γενικό πλαίσιο αναφοράς επηρεάζει το υπό εξέταση φαινόμενο.

Τη δεκαετία του '70, οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία) άρχισαν να μετατρέπονται σε χώρες υποδοχής μεταναστών. Οι χώρες αυτές στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αποτελούσαν χώρες αποστολής μεταναστών προς τις ανεπτυγμένες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Τη δεκαετία του 1970 αντιστράφηκαν σε χώρες υποδοχής από μετανάστες που προέρχονταν από αναπτυσσόμενες χώρες. Πέραν της ένταξης των χωρών αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διάφοροι λόγοι συντέλεσαν στην ανάπτυξη του μοντέλου αυτού (King and Zontini, 2000).

1) Γεωγραφικοί λόγοι ευνόησαν την εύκολη είσοδο μεταναστών στις χώρες αυτές λόγω του μεγάλου μήκους ακτογραμμής.

2) Οικονομικοί λόγοι καθώς η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη του νότου τις δεκαετίες μεταξύ 1960 και 1980 δημιούργησε θέσεις εργασίας και η οικονομική της γεωγραφία (τουρισμός, αλιεία, ναυτιλία) επιτρέπουν την είσοδο μεταναστών.

3) Αδυναμία των μηχανισμών ελέγχου των μεταναστών χωρίς έγγραφα και η πολύ χαμηλή χρηματοδότηση των υπηρεσιών αυτών απέτρεψαν τον έλεγχο της παράτυπης μετανάστευσης.

4) Η ύστερη εκβιομηχάνιση του ευρωπαϊκού νότου, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλο αγροτικό και τουριστικό τομέα και παραοικονομία οικογενειακής μορφής. Στο εσωτερικό των χωρών υποδοχής, διαμορφώνεται μια ανισότητα στην αγορά εργασίας, μέσω της κατάτμησής της σε κεντρική και περιφερειακή, όπου στο μεν κέντρο απασχολούνται οι γηγενείς, καλύπτοντας τις πιο καλοπληρωμένες και υψηλού κύρους θέσεις εργασίας αυξάνοντας την ανάγκη για φθηνά εργατικά χέρια στην περιφέρεια, ενώ στη δε περιφέρεια απασχολούνται οι μετανάστες, σε χαμηλομισθες θέσεις εργασίας.

Οι εισροές προς τις μεσογειακές χώρες συνεχίζονται μέχρι και σήμερα (πέραν του εντονότατου προσφυγικού φαινομένου), εξαιτίας (Κοτζαμάνης και Καρκούλη, 2016):

α) Της κριτικής οικονομικής και πολιτικής κατάσταση των χωρών προέλευσης και της ζήτησης σε εργατικό δυναμικό ενός άδηλου τομέα της οικονομίας που αναπαραγόταν διευρυμένα μέχρι την ανάδυση της πρόσφατης κρίσης,

β) Της γεωγραφικής εγγύτητάς τους με τις χώρες προέλευσης (ως και της σχετικής ευκολίας πρόσβασης λόγω της δυσκολίας φύλαξης των θαλασσιών τους συνόρων).

1.3.1. Η περίπτωση της Ελλάδας

Η χώρα μας, στις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας ελάχιστα πλέον διαφοροποιείται άλλων νοτιο-ευρωπαϊκών χωρών που από παραδοσιακές και εμβληματικές χώρες εξαγωγής μεταναστών μετατράπηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σε χώρες υποδοχής. (Κοτζαμάνης και Καρκούλη, 2016)

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται από μετανάστευση των παλιννοστούντων μεταναστών των προηγούμενων δεκαετιών, των πολιτικών προσφύγων από την πρώην σοβιετική ένωση και τις άλλες χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» αλλά και την είσοδο ξένων εργαζομένων προερχόμενων αρχικά από ασιατικές και αφρικανικές χώρες και στη συνέχεια από τις πρώην ανατολικοευρωπαϊκές χώρες. Το πρότερα έντονα ρεύματα παλιννόστησης θα ατονήσουν μέσα στα επόμενα χρόνια σε αντίθεση με τα ρεύματα εισόδου τα οποία εντατικοποιούνται με την κατάρρευση των καθεστώτων της ανατολικής Ευρώπης (και με τις διαδοχικές κρίσεις της Αλβανίας) οδηγώντας στην Ελλάδα οικονομικούς μετανάστες. Η Ελλάδα λοιπόν μετατρέπεται σε χώρα εισόδου μεταναστών και τα δεδομένα των τότε απογραφών το επιβεβαιώνουν (το 1981 τα άτομα με ξένη υπηκοότητα ανέρχονται στα 177.000). Μια εικοσαετία μετά τα ποσοστά μεταναστών υπερτετραπλασιάζονται και γίνεται εμφανές ότι τα μεταναστευτικά ρεύματα προς τη χώρα μας έχουν εντατικοποιηθεί από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα (Κοτζαμάνης, 2008).

Η Ελλάδα πετυχαίνοντας έναν υψηλό βαθμό οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, εν μέρει οφειλόμενο στην ένταξη, γίνεται πόλος έλξης σε μετανάστες από τα Βαλκάνια και την πρώην σοβιετική ένωση που επιζητούν βελτίωση των συνθηκών ζωής τους και του βιοτικού τους επιπέδου.

Το φαινόμενο της αυξημένης εισροής γυναικών μεταναστών παρατηρείται και στην Ελλάδα από την περίοδο εκείνη και μετά. Οι κύριοι λόγοι που εξηγούν την εισροή αυτή είναι (Μαράτου- Αλιμπράτη, 2000):

- 1) Η αύξηση της συμμετοχής των Ελληνίδων στην αγορά που εργασίας δημιούργησε την ανάγκη για την κάλυψη «υποστηρικτικών» υπηρεσιών στην οικογένεια όπως η ανατροφή των παιδιών και οι οικιακές εργασίες
- 2) Η αργή ανάπτυξη των πρώην σοσιαλιστικών χωρών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 | Μεθοδολογική προσέγγιση

Στόχος της ανάλυσης της θηλυκοποίησης της μετανάστευσης στην Ελλάδα - κατά τη τελευταία δεκαετία - είναι η ανάδειξη των διακριτών χαρακτηριστικών των αλλοδαπών γυναικών τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και σε μικρότερη κλίμακα έτσι ώστε να αναδειχθούν τα χωρικά μοτίβα της θηλυκοποίησης. Πρόκειται για μια χωρική προσέγγιση του φαινομένου η οποία βασίζεται σε μια συστηματική προσπάθεια τυποποίησης (classification) του εξεταζόμενου πληθυσμού με βάση τον τόπο μόνιμης διαμονής και τα κύρια δημογραφικό-κοινωνικά χαρακτηριστικά του.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που τέθηκε, αφορά τις ενδεχόμενες χωρικές συγκεντρώσεις των αλλοδαπών γυναικών ανάλογα με το κοινωνικό / οικονομικό τους προφίλ όπως αυτές μπορούν να προκύπτουν από την επεξεργασία των δεδομένων της τελευταίας απογραφής πληθυσμού. Κατά συνέπεια θεωρήθηκε απαραίτητο, η προσπάθεια τυποποίησης να βασιστεί σε μια σειρά δεικτών οι οποίοι – από τη φύση τους – αντανakλούν τον χωρικό και κοινωνικό διαχωρισμό (residential and social segregations).

2.1 Τα δεδομένα και η κλίμακα ανάλυσης

Για να υπάρχει δυνατότητα διαχρονικής ανάλυσης, τα δεδομένα προέρχονται από τις απογραφές πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ). Η άμεση διαθεσιμότητα των δεδομένων για τις δύο τελευταίες απογραφές (ως προς τους αλλοδαπούς) αφορά τόσο την χώρα, τις περιφέρειες και περιφερειακές ενότητες. Πρόκειται επομένως για μεγάλες ενότητες οι οποίες αναφέρονται σε χωρική κλίμακα μη ικανοποιητική για μια πραγματική ανάλυση του χωρικού διαχωρισμού.

Η ανάλυση εν τέλει πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο καλλικρατικών δήμων από την απογραφή του 2011. Για το εξεταζόμενο θέμα η κλίμακα αυτή θεωρήθηκε κατάλληλη καθώς η επιλογή μικρότερης θα προκαλούσε σημαντικό στατιστικό θόρυβο (μη αντιπροσωπευτικότητα των πολύ μικρών πληθυσμών). Τα δεδομένα παρείχε το Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (e- Demography).

Πιο συγκεκριμένα τα παρεχόμενα δεδομένα ήταν ο πληθυσμός ανδρών και γυναικών μεταναστριών από την απογραφή του 2011 ανά καλλικρατικό δήμο, οι θέσεις εργασίας που καταλαμβάνουν, ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο

απασχολούνται, το επίπεδο εκπαίδευσης και η ηλικιακή δομή. Επίσης ο αριθμός ημεδαπών και αλλοδαπών κατά φύλο για την απογραφή του 2001.

Η επεξεργασία των παρεχόμενων πληροφοριών για τα έτη 2001 και 2011 θα δώσει αρχικά σε ένα πρώτο επίπεδο ανάλυσης σε ποιο βαθμό ο αριθμός των γυναικών μεταναστριών αυξήθηκε, αν δηλαδή σταδιακά μεταβαίνουμε από την καθαρή οικονομική μετανάστευση των ανδρών σε οικογενειακή ή και αυτόνομη.

Η ηλικιακή διάρθρωση ανά δήμο (μελετώντας κυρίως τις παραγωγικές ηλικίες) θα αποτυπώσει, σε συνδυασμό με τον κλάδο απασχόλησης και το επίπεδο εκπαίδευσης το «προφίλ» της γυναίκας μετανάστριας στην Ελλάδα και θα απαντήσει στο ερώτημα της παρούσας διπλωματικής, το κατά πόσο στον ελλαδικό χώρο επαληθεύονται τα κοινωνικά στερεότυπα της γυναίκας μετανάστριας σε θέση χαμηλού κύρους, εξαρτημένης από τον άνδρα-εργάτη και εγκατεστημένης σε περιθωριοποιημένες περιοχές.

2.2 Επιλογή και παρουσίαση δεικτών

Για την αποτύπωση της έντασης του κοινωνικού διαχωρισμού αλλά και ενός ευρέως φάσματος φαινομένων κοινωνικής ανισότητας, συνήθως χρησιμοποιούνται οι δείκτες διαχωρισμού (segregation indexes). Οι δείκτες αυτοί εμφανίστηκαν κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία των ΗΠΑ και χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για τη μέτρηση της έντασης του φυλετικού διαχωρισμού. Συγκαταλέγονται μεταξύ πολλών άλλων δεικτών που έχουν ως κοινό στοιχείο τη μέτρηση της κοινωνικής ανισότητας. Όπως αναφέρει ο Πανταζής (2005) βασικό πεδίο εφαρμογής των δεικτών διαχωρισμού είναι ο διαχωρισμός στον τόπο κατοικίας, ο οποίος αποτελεί πολυδιάστατη έννοια που αναφέρεται ταυτόχρονα στα διαφορετικά χωρικά σχήματα κατανομής, στην ανισότητα στην κατανομή, στο σχετικό μέγεθος των κοινωνικών ομάδων και στην ομοιογένεια των χωρικών ενοτήτων που συναποτελούν την περιοχή μελέτης.

Οι Massey και Denton(1988) ομαδοποιούν τις χωρικές εκδηλώσεις του διαχωρισμού σε 5 διακριτές διαστάσεις: ομαλότητα (evenness), έκθεση (exposure), η συγκέντρωση (concentration), ομαδοποίηση (clustering) και συγκεντρωτισμό (centralization). Για κάθε διάσταση, προσδιορίζονται τρεις τύποι δεικτών: δείκτες μίας ομάδας(one group indices) που μετρούν την κατανομή μιας ομάδας σε σχέση με το σύνολο του

πληθυσμού, δείκτες μεταξύ ομάδων(intergroup indices) που συγκρίνουν την κατανομή μιας ομάδας σε σχέση μια άλλη ομάδας και δείκτες μεταξύ πολλών ομάδων (multigroup indices) που συγκρίνουν την χωρική κατανομή πολλών ομάδων ταυτόχρονα. Αναφέρουν επίσης και τους τοπικούς δείκτες(local indices, π.χ.: L.Q.)

Στην παρούσα διπλωματική χρησιμοποιήθηκαν κυρίως δείκτες που αποτυπώνουν τη διάσταση της ομαλότητας, ουσιαστικά την υπερ- ή υπο-εκπροσώπηση μιας ομάδας στις χωρικές ενότητες της μελετώμενης περιοχής (Duncan και Duncan – δείκτης ανομοιογένειας). Χρησιμοποιήθηκε επίσης ο συντελεστής χωροθέτησης LQ (Location Quotient- τοπικός δείκτης) ενώ μέσω τεχνικών ομαδοποίησης και λαμβάνοντας υπ όψιν ένα σύνολο μεταβλητών επιχειρήθηκε η ανάδειξη χωρικών μοτίβων των συγκεντρώσεων των αλλοδαπών γυναικών. Παρακάτω γίνεται εκτενής αναφορά στους δείκτες.

Για τον υπολογισμό των δεικτών Duncan και LQ χρησιμοποιήθηκε το ελεύθερο λογισμικά Geo-segregation analyzer. Το εν λόγω λογισμικό έχει αναπτυχθεί σε Java. Διαβάζοντας αρχεία ESRI έχει τη δυνατότητα να υπολογίσει 40 δείκτες διαχωρισμού και να τους αποτυπώσει χαρτογραφικά.

2.3 Ανάδειξη χωρικών μοτίβων με τη χρήση τεχνικών ομαδοποίησης

Οι τεχνικές ομαδοποίησης είναι μέθοδοι που σκοπό έχουν να κατατάξουν σε ομάδες τις υπάρχουσες παρατηρήσεις χρησιμοποιώντας την πληροφορία που υπάρχει σε κάποιες μεταβλητές. Γενικά οι τεχνικές ομαδοποίησης που χρησιμοποιούνται συχνότερα μπορούν να χωριστούν σε 2 μεγάλες κατηγορίες:

α) τεχνικές ιεραρχικής ομαδοποίησης (Hierarchical Clustering), οι οποίες παρέχουν μια ιεραρχία από παραγόμενες συστάδες

β) τεχνικές διαμέρισης (Partitioning), οι οποίες παρέχουν ένα σύνολο από διαμερίσεις/ ομάδες του αρχικού συνόλου δεδομένων. (π.χ. k-means)

Οι ιεραρχικές μέθοδοι ανάλυσης δημιουργούν πολλαπλά επίπεδα «φωλιασμένων» συστάδων και επιτρέπουν στον χρήστη να επιλέξει το επίπεδο που αυτός επιθυμεί παρατηρώντας το δενδρόγραμμα. Αντίθετα σε τεχνικές όπως η μέθοδος k-means ο ερευνητής θα πρέπει να επιλέξει εκ των προτέρων τον αριθμό των κλάσεων. Οι

τεχνικές διαμέρισης έχουν επίσης την τάση να δημιουργούν σφαιρικές και ίσου μεγέθους συστάδες ενώ το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την επιλογή των αρχικών κέντρων. Αυτό σημαίνει ότι επιλογή διαφορετικών κέντρων μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικά διαφορετικές συστάδες. Ένα μεγάλο όμως πλεονέκτημα των μεθόδων σε σχέση με τις ιεραρχικές είναι ότι επηρεάζονται λιγότερο από ακραίες τιμές (outliers).

Συνεπώς για την ανάλυση της παρούσας εργασίας κρίθηκε ιδανικότερη η χρήση της ιεραρχικής μεθόδου και ο αποκλεισμός των παράτυπων τιμών όπως προαναφέρθηκε για την βέλτιστη επιλογή αριθμού των κλάσεων.

2.3.1 Ιεραρχική μέθοδος ομαδοποίησης

Σε ένα πρώτο επίπεδο για να επιτευχθεί μια αρχική ανάλυση του φαινομένου δημιουργήθηκαν πίνακες με τους Καλλικρατικούς Δήμους (παρατηρήσεις / γραμμές) και ως μεταβλητές: το σύνολο των αλλοδαπών ανά δήμο και τις γυναίκες μετανάστριες (στήλες) έτσι ώστε να υπολογιστεί ο σχετικός βάρος των γυναικών προκειμένου να γίνει μια χαρτογραφική απεικόνιση του φαινομένου. Επιλέχθηκε η Ιεραρχική Μέθοδος Ομαδοποίησης (Hierarchical Cluster Analysis) η οποία είναι συσσωρευτική μέθοδος. Στόχος της μεθόδου είναι η αναζήτηση μιας τυπολογίας δηλαδή μιας κατάτμησης των Δήμων σε περιορισμένο αριθμό διακριτών τάξεις / ομάδες. Σε ένα γενικό πλαίσιο, αυτή η διαδικασία εντοπίζει σχετικά ομοιογενείς ομάδες από στοιχεία ή μεταβλητές βάσει των επιλεγμένων χαρακτηριστικών και χρησιμοποιώντας ένα αλγόριθμο ομαδοποίησης ο οποίος ξεκινάει με ένα άτομο σε κάθε ομάδα, και με διαδοχικές συνενώσεις καταλήγει σε μια και μόνο ομάδα που περιέχει όλα τα άτομα. Οι συσσωρευτικές μέθοδοι (agglomerative) ουσιαστικά ξεκινούν με μεμονωμένα αντικείμενα / άτομα. Αρχικά υπάρχουν τόσες συστάδες όσες και τα άτομα, θεωρώντας κάθε άτομο ως μία ξεχωριστή συστάδα (cluster). Τα πιο όμοια άτομα (κριτήριο της ομοιότητας μεταξύ τους) ομαδοποιούνται πρώτα και οι αρχικές αυτές ομάδες συγχωνεύονται σύμφωνα με τις ομοιότητές τους στο επόμενο υψηλότερο επίπεδο μ' ένα cluster λιγότερο. Το ζευγάρι που επιλέχθηκε για τη συγχώνευση αποτελείται από 2 ομάδες με τη μικρότερη ανομοιότητα μέσα στην ομάδα. Όσο μειώνεται η ομοιότητα όλες οι υποομάδες συγχωνεύονται σε μία ενιαία συστάδα.

Η Ιεραρχική Μέθοδος Ομαδοποίησης (IMO) απαιτεί τον ορισμό της «απόστασης» δηλαδή του μέτρου ομοιότητας μεταξύ των ατόμων – ομάδων η οποία συχνά ονομάζεται «στρατηγική ομαδοποίησης». Υπάρχουν εναλλακτικές στρατηγικές μεταξύ των οποίων οι πιο γνωστές είναι:

- (α) η μέθοδος «single linkage» που βασίζεται στην μικρότερη δυνατή απόσταση μεταξύ ατόμων των 2 ομάδων
- (β) η μέθοδος «complete linkage» αντιθέτως παίρνει την μεγαλύτερη απόσταση
- (γ) η μέθοδος του Ward η οποία – σε κάθε διαδοχικό στάδιο συγχώνευσης - βασίζεται στην ελαχιστοποίηση της απώλειας της αρχικής πληροφορίας (αδρανείας) ενώ χρησιμοποιεί ως μέτρο της απόστασης, την πιο διαδεδομένη απόσταση, η Ευκλείδεια.

Για την ανάλυση, επιλέχθηκε η 3^η στρατηγική και χρησιμοποιήθηκαν δύο μεταβλητές το ποσοστό των γυναικών μεταναστριών ως προς το σύνολο των αλλοδαπών σε κάθε δήμο καθώς και το σύνολο των αλλοδαπών στον εκάστοτε Δήμο έτσι ώστε να λαμβάνεται υπόψη το σχετικό μέγεθος των δήμων.

Δεδομένου ότι, οι δείκτες που χρησιμοποιούνται εκφράζονται σε διαφορετικές κλίμακες και παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς το εύρος των τιμών, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει τυποποίηση των μεταβλητών για την εξαγωγή σωστών αποτελεσμάτων. Οι τυποποιημένες κανονικές μεταβλητές είναι συγκρίσιμες (ίδια μέση τιμή και διακύμανση άρα και ειδικό βάρος) και προήλθαν από τον ακόλουθο τύπο:

$$Z = \frac{X - \mu}{\sigma}$$

Όπου:

X = αρχικές τιμές της μεταβλητής

μ = μέση τιμή της μεταβλητής

σ = τυπική απόκλιση

2.3.1.1 Μέθοδος ward

Όπως ήδη αναφέρθηκε, υφίστανται πολλές διαφορετικές τεχνικές ανάλυσης συστάδων και συνεπώς πολλοί διαφορετικοί τρόποι προσδιορισμού των cluster. Οι μέθοδοι που υπάρχουν διαφέρουν κυρίως σε σχέση με το πως υπολογίζονται οι

αποστάσεις ανάμεσα σε δυο cluster. Σε αυτή την ανάλυση επιλέχθηκε η μέθοδος Ward's. Η μέθοδος του Ward διαφέρει πολύ από τις όλες τις υπόλοιπες μεθόδους ιεραρχικής ανάλυσης, καθώς χρησιμοποιεί τεχνικές ανάλυσης διακύμανσης για να υπολογίσει τις αποστάσεις ανάμεσα στις κλάσεις. Η μέθοδος αυτή επιδιώκει την ελαχιστοποίηση των αποστάσεων των μελών της ομάδας από το κέντρο της ομάδας και επιτυγχάνει μεγαλύτερη ομοιογένεια στο εσωτερικό των ομάδων και μεγαλύτερο διαχωρισμό μεταξύ των ομάδων. Πιο συγκεκριμένα ελαχιστοποιεί το ολικό άθροισμα τετραγώνων μέσα στην ομάδα. Τα αθροίσματα τετραγώνων, μέσα στα cluster, που ελαχιστοποιούνται είναι γνωστά ως αθροίσματα τετραγωνικών σφαλμάτων(ESS).

Ουσιαστικά το ESS είναι η διαφορά μεταξύ του ολικού λάθους των 2 συστάδων και του ολικού λάθους αν ενώσουμε 2 συστάδες σε μια.

$$D_r(C_i, C_j) = \sum_{x \in C_i} (x - r_i)^2 + \sum_{x \in C_j} (x - r_j)^2 - \sum_{x \in C_{ij}} (x - r_{ij})^2$$

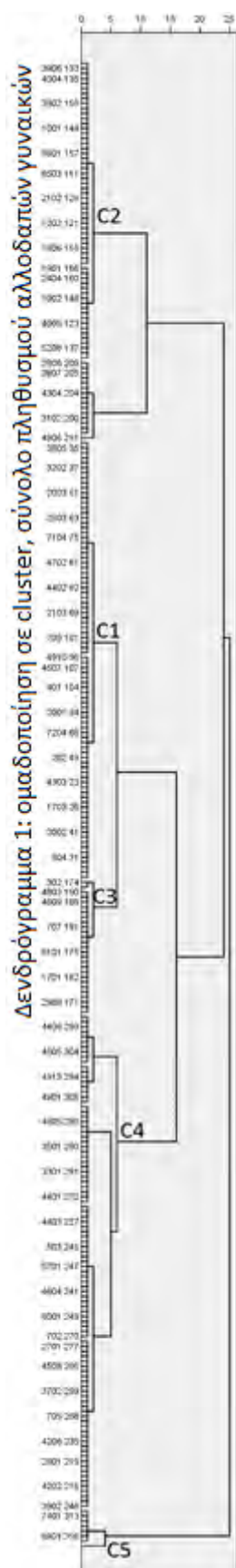
Όπου:

- r_i η centroid του C_i
- r_j η centroid του C_j
- r_{ij} η centroid του C_{ij} cluster

(centroid → κέντρο βάρους της ομάδας)

2.3.2 Επιλογή αριθμού cluster

Η ιεραρχική ανάλυση δε δίνει ακριβή αριθμό συστάδων γι αυτό έγιναν δοκιμές με διαφορετικό αριθμό cluster ώστε να βρεθεί η βέλτιστη λύση ομαδοποίησης η οποία θα αποτύπωνε γεωγραφικά το υπό ανάλυση φαινόμενο

Ύστερα από επεξεργασία των αποτελεσμάτων καθορίζονται 5 ομάδες οι οποίες παρουσιάζονται στο Δενδρόγραμμα 1

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε και για τα στοιχεία που αφορούν αλλοδαπούς από χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και Λοιπές χώρες. Ουσιαστικά εκτός από το σύνολο των μεταναστών εξετάζεται σε κάθε υποομάδα η συγκέντρωση των αλλοδαπών γυναικών ανά Δήμο . Τα εξαγόμενα αποτελέσματα κρίνεται αδύνατο να συγκριθούν δεδομένου ότι οι ομάδες «εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης» και «Λοιπές Χώρες» αφορούν μικρό τμήμα του αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα. Αντίθετα η ομάδα «εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης» η οποία περιλαμβάνει κυρίως Αλβανούς υπηκόους (οι οποίοι αποτελούν και το μεγαλύτερο ποσοστό αλλοδαπών στη χώρα) εμφανίζει γενική τάση συγκέντρωσης γυναικών με παρεμφερή χαρακτηριστικά με αυτή του συνόλου των μεταναστών στη χώρα.

Ως εκ τούτου ως βέλτιστη λύση για τις υποομάδες «εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και «Λοιπές χώρες» επιλέχθηκε η ομαδοποίηση σε 4 cluster ενώ για την υποομάδα «εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης» επιλέχθηκε η ομαδοποίηση σε 5 cluster (Παράρτημα Ι).

Για τον ορισμό των κλάσεων στη χαρτογραφική απεικόνιση λήφθηκαν υπ' όψιν οι μέσοι όροι του συνόλου των αλλοδαπών (που αντικατοπτρίζουν όπως προαναφέρθηκε και το

πληθυσμιακό μέγεθος του εκάστοτε Δήμου) σε κάθε κλάση καθώς και το αντίστοιχο ποσοστό των μεταναστριών γυναικών.

2.4 Δείκτης ανομοιότητας

Στην ανάλυση της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης ανομοιότητας (index of dissimilarity- I.D.) – ο κλασικότερος μεταξύ των δεικτών διαχωρισμού- των Duncan και Duncan.

$$ID = \frac{1}{2} \sum |G_{1i} - G_{2i}|$$

Όπου:

- G_{1i} = ποσοστό ατόμων από την πρώτη ομάδα (G_1) στην ενότητα i
- G_{2i} = ποσοστό ατόμων από τη δεύτερη ομάδα (G_2) στην ενότητα i

Όπως αναφέρει ο Μαλούτας (2004), ο δείκτης ανομοιότητας (ID), είναι λοιπόν το ήμισυ του αθροίσματος των απόλυτων διαφορών δύο ποσοστών. Το σύνολο των θετικών διαφορών ισούται με το σύνολο των αρνητικών. Για να αποφευχθεί η διπλομέτρηση των διαφορών το άθροισμα των απόλυτων διαφορών πρέπει να διαιρεθεί. Η ερμηνεία του δείκτη ID είναι ότι παρουσιάζει το ποσοστό των μελών της μιας ομάδας που θα έπρεπε να μετακινηθούν ώστε να υπάρξει ισοκατανομή, με την έννοια της εξίσωσης του ποσοστού των ομάδων σε κάθε επιμέρους ενότητα. Οι τιμές του δείκτη ID κυμαίνονται μεταξύ 0 και 1 (ή 0% και 100%). Όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή του δείκτη τόσο μεγαλύτερο και το ποσοστό των ατόμων που θα έπρεπε να μετακινηθούν για να υπάρξει ισοκατανομή και, συνεπώς, τόσο μεγαλύτερη η ανισοκατανομή στην παρούσα κατάσταση. Σημαντική ιδιότητα του δείκτη ID που οδήγησε στην ευρεία χρησιμοποίησή του, εκτός από την απλότητά του, αποτελεί το γεγονός ότι δεν επηρεάζεται από το συνολικό ποσοστό της κάθε ομάδας στην εκάστοτε ενότητα. Επικεντρώνεται δηλαδή στα σχετικά μεγέθη στο εσωτερικό των ομάδων και όχι στη μεταξύ τους σχέση καθώς υπολογίζεται επί των ποσοστών των ομάδων σε κάθε επιμέρους ενότητα ως προς το σύνολό τους.

2.4.1 Δείκτης ανομοιότητας και έμφυλος διαχωρισμός

Τις τελευταίες δεκαετίες οι δείκτες διαχωρισμού χρησιμοποιούνται εκτενώς σε μελέτες περί της έμφυλης διάστασης ειδικότερα στον εργασιακό χώρο. Στην παρούσα μελέτη για την ανάλυση του έμφυλου διαχωρισμού χρησιμοποιήθηκε όπως προαναφέρθηκε ο δείκτης ανομοιότητας. Κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί ότι ο δείκτης ID βασίζεται μόνο στην κατανομή του ποσοστού των ομάδων στις εκάστοτε ενότητες και συνεπώς, δεν επηρεάζεται από το ειδικό βάρος της κάθε ομάδας στο συνολικό πληθυσμό. Εκφράζει ουσιαστικά το βαθμό διαφοροποίησης δύο κατανομών (της ομάδας που αποτελεί το αντικείμενο προσοχής και της ομάδας με την οποία αυτή συγκρίνεται), υποδεικνύοντας το ποσοστό των ατόμων της πρώτης που θα έπρεπε να μετακινηθούν ώστε να μη διαφέρει η κατανομή της από της δεύτερης. Δεν μπορούμε να συμπεράνουμε τίποτα όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της ανισοκατανομής των διαφόρων ομάδων (Emerek et al., 2003)

Βάση για τους υπολογισμούς αποτέλεσε η απογραφή του 2011. Οι αποκλειόμενοι Δήμοι από τη διαδικασία της ιεραρχικής ανάλυσης αφαιρέθηκαν και από τον υπολογισμό των δεικτών με βάση τη λογική που προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Υπολογίστηκαν οι δείκτες ανομοιότητας (dissimilarity index- D.I.) με χωρική βάση τους δήμους για (Παράρτημα IV):

- Το σύνολο των αλλοδαπών
- Τις ηλικιακές κλάσεις
- Τους αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Τους αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Τους αλλοδαπούς που προέρχονται από Λοιπές χώρες
- Το επίπεδο εκπαίδευσης
- Τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
- Τη θέση στο επάγγελμα

Επίσης υπολογίστηκαν στο σύνολο των αλλοδαπών οι δείκτες ανομοιότητας μεταξύ των κατηγοριών:

- Των υποομάδων υπηκοότητας
- Των ηλικιακών κατηγοριών

- Του επιπέδου εκπαίδευσης
- Του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας
- Της θέσης στο επάγγελμα

2.5 Συντελεστής Χωροθέτησης LQ

Ο δείκτης χωροθέτησης που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα διπλωματική είναι ένας χωρικός δείκτης ο οποίος προσμετρά το μέγεθος κατά το οποίο ορισμένες ομάδες μιας περιοχής αποκλίνουν από το μέσο όρο της ευρύτερης περιφέρειας (π.χ. από τον εθνικό μέσο όρο) και επιτρέπει με τον τρόπο αυτό τον εντοπισμό της σχετικής θέσης τους. Συγκρίνει δηλαδή τη συγκέντρωση μιας μεταβλητής σε μια δεδομένη περιοχή, με αυτήν της ευρύτερης περιοχής μελέτης. Ο δείκτης αυτός δίνεται από την ακόλουθη σχέση:

$$LQ = x_i / x_j / \sum x_i / \sum x_j$$

όπου

x_i = η τιμή της μεταβλητής i , για την περιοχή

$\sum x_i$ = το άθροισμα του συνόλου των τιμών της μεταβλητής i για τις περιφέρειες

x_j = η τιμή της μεταβλητής j , για τη περιοχή

$\sum x_j$ = το άθροισμα του συνόλου των τιμών της μεταβλητής j για την περιφέρεια

Όταν οι τιμές του δείκτη κυμαίνονται πάνω από την μονάδα αντιπροσωπεύουν υψηλές συγκεντρώσεις, ενώ όταν είναι μικρότερες εκφράζουν χαμηλές συγκεντρώσεις. Στην περίπτωση που $LQ=1$ τότε υπάρχουν ίσες κατανομές καθώς οι συγκεντρώσεις της περιοχής ταυτίζονται με αυτήν της ευρύτερης περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 | Το «Προφίλ» της Γυναίκας Αλλοδαπής: οι πολλαπλές ιδιαιτερότητες

3.1 Οι απογραφές του πληθυσμού 2001-2011

Σε ένα πρώτο επίπεδο στην παρούσα ανάλυση κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια αναφορά στις μεταβολές πληθυσμών μεταξύ των απογραφών του 2001 και του 2011 προκειμένου να αναδειχθούν οι σημαντικές αλλαγές που προέκυψαν στη δομή του πληθυσμού στις βασικές ομάδες υπηκοότητας. Σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, το 2001 ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν σε 10.934.097 ενώ ο πληθυσμός αμφοτέρων φύλων των μεταναστών ήταν 762.191 αντιπροσωπεύοντας το 7% του συνολικού πληθυσμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι, δέκα χρόνια πριν (1991), οι αλλοδαποί αντιπροσώπευαν ούτε το 2% του πληθυσμού της χώρας, επιβεβαιώνοντας ότι, κατά την δεκαετία του '90, η Ελλάδα μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Με βάση τα αποτελέσματα της απογραφής του 2011, το ποσοστό των μεταναστών αυξήθηκε στο 9% με συνολικό μόνιμο πληθυσμό 10.816.286 (Ελληνες και αλλοδαποί). Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι μεταξύ των απογραφών 1991 και 2001 το ποσοστό των μεταναστών παρουσίασε μια αύξηση της τάξης του 7% (Μαράτου- Αλιμπρατη κ.ά., 2007). Η γενικότερη διαχρονική αύξηση του ποσοστού των μεταναστών οφείλεται αφενός στην αρνητική φυσική αύξηση του συνόλου του πληθυσμού και αφετέρου στην θετική καθαρή μετανάστευση³ (Μπάγκαβος, 2003). Εντούτοις, η αύξηση των αλλοδαπών αντισταθμίζει τη μείωση του ημεδαπού πληθυσμού με αποτέλεσμα η καθαρή αύξηση του μόνιμου πληθυσμού στην Ελλάδα κατά τη τελευταία δεκαετία να οφείλεται αποκλειστικά στις θετικές μεταναστευτικές ροές ενώ οι ηλικιακές πυραμίδες μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές.

Το 2001, το ποσοστό των αλλοδαπών ανδρών στο σύνολο των μεταναστών άγγιζε το 55% ενώ το 2011, η κατανομή μεταξύ ανδρών και γυναικών σχεδόν ισορροπήθηκε: το ποσοστό των γυναικών μεταναστών αυξήθηκε στο 49%. Παρατηρούμε λοιπόν πως

---

³ Καθαρή Μετανάστευση: Για μια περιοχή και μια δεδομένη περίοδο, διαφορά μεταξύ της εισόδου μεταναστών I και της εξόδου E δηλ. (I-E), Λεξικό δημογραφικών όρων

μέσα στη δεκαετία 2001-2011 υπάρχει μια έντονη τάση αύξησης των εισροών γυναικών μεταναστριών με οριακά ισομερή πληθυσμιακή κατανομή τους (Πίνακας 1). Διαχρονικά μεταβαίνουμε από μια κατά κύριο λόγο ανδρική οικονομική μετανάστευση σε μια είτε οικογενειακή είτε αυτόνομη μετανάστευση γυναικών.

Η θηλυκοποίηση της μετανάστευσης αναδεικνύει ότι, οι γυναίκες δεν μεταναστεύουν μόνο ως προστατευόμενα μέλη, ακολουθώντας μεταγενέστερα τους άνδρες αλλά είναι πλέον και οι ίδιες «αυτόνομες» οικονομικοί μετανάστες. Για την Ελλάδα, η αυτόνομη εισροή γυναικών μπορεί να οφείλεται στις δυνατότητες απασχόλησης στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στα ιδιωτικά νοικοκυριά (οικιακοί βοηθοί, κ.α.) και γενικότερα στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών στα άτομα όπως η φροντίδα ηλικιωμένων ατόμων.

Πίνακας 1: Αλλοδαπός πληθυσμός στην Ελλάδα κατά φύλο, 2001-2011

	2001		2011		Ποσοστό μεταβολής (2001-2011)
	Αρ.	%	Αρ	%	
Σύνολο αλλοδαπών	762.191	100,0	912.000	100,0	19,7
Άνδρες	415.552	54,5	466.947	51,2	12,4
Γυναίκες	346.639	45,5	445.053	48,8	28,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές πληθυσμού 2001-2011

3.2 Η καταγραφή του αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα το 2011

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο μόνιμος πληθυσμός αλλοδαπών που απογράφηκε ανέρχεται σε 912.000 άτομα εκ των οποίων το 49% είναι γυναίκες. Οι αλλοδαποί αποτελούν πλέον σημαντικό τμήμα του μόνιμου πληθυσμού της χώρας (8,4%) ενώ για ορισμένες περιοχές της χώρας, η συμμετοχή τους τουλάχιστον στη διατήρηση του αριθμού μόνιμων κατοίκων στα ίδια επίπεδα με το 2001 είναι καθοριστική (Duquenne, Kaklamani, 2015). Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι υπάρχει ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση των αλλοδαπών στην Περιφερειακή Ενότητα Κεντρικού Τομέα Αθηνών. Η συγκεκριμένη Περιφερειακή Ενότητα (Π.Ε.) συγκεντρώνει το 20% του συνόλου των αλλοδαπών όταν το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνά το 8,6% για τους Έλληνες. Ακόμα πιο εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι, ο μόνο στο Δήμο Αθηναίων διαμένει το 16,6% των αλλοδαπών της Ελλάδας έναντι 5,5% για τους Έλληνες υπηκόους. Γενικότερα, η ανάλυση του δείκτη συγκέντρωσης (LQ) σε επίπεδο Π.Ε. αναδεικνύει ότι, εκτός από την Πρωτεύουσα, υπάρχει μια σχετική συγκέντρωση των

αλλοδαπών και στο νησιωτικό χώρο (Πίνακας 2). Αρκετές νησιωτικές Π.Ε. εμφανίζουν δείκτη LQ κατά πολύ μεγαλύτερο από την τιμή 1⁴ ενώ αρκετές παραμεθωριακές Π.Ε. χαρακτηρίζονται από δείκτη ιδιαίτερα μικρό (έως και κάτω από 0,5).

Πίνακας 2: Κατάταξη των Περιφερειακών Ενοτήτων της Ελλάδας με βάση τον δείκτη συγκέντρωσης αλλοδαπών (LQ), 2011

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	Πληθυσμός		Δείκτης συγκέντρωσης (LQ)	
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Αλλοδαποί
Π.Ε. ΜΥΚΟΝΟΥ	7.401	2.733	0,80	3,20
Π.Ε. ΣΠΟΡΑΔΩΝ	10.843	2.955	0,86	2,54
Π.Ε. ΘΗΡΑΣ	15.270	3.613	0,88	2,27
Π.Ε. ΚΕΑΣ – ΚΥΘΟΥ	3.199	712	0,89	2,16
Π.Ε. ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	846.728	182.792	0,90	2,11
Π.Ε. ΠΑΡΟΥ	12.366	2.560	0,90	2,03
Π.Ε. ΙΘΑΚΗΣ	2.689	542	0,91	1,99
Π.Ε. ΑΝΔΡΟΥ	7.682	1.539	0,91	1,98
Π.Ε. ΚΩ	29.059	5.337	0,92	1,84
Π.Ε. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	34.710	6.049	0,93	1,76
Π.Ε. ΘΑΣΟΥ	11.768	2.002	0,93	1,72
Π.Ε. ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	30.744	5.057	0,94	1,68
Π.Ε. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	102.490	15.430	0,95	1,55
Π.Ε. ΛΑΣΙΘΙΟΥ	65.633	9.748	0,95	1,53
Π.Ε. ΚΑΡΠΑΘΟΥ	6.390	920	0,95	1,49
Π.Ε. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	140.399	19.555	0,96	1,45
Π.Ε. ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ	94.717	13.002	0,96	1,43
Π.Ε. ΡΟΔΟΥ	105.526	14.304	0,96	1,42
Π.Ε. ΧΑΝΙΩΝ	137.969	18.616	0,96	1,41
Π.Ε. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	78.791	10.347	0,97	1,38
Π.Ε. ΔΕΥΚΑΔΑΣ	21.079	2.614	0,97	1,31
Π.Ε. ΡΕΘΥΜΝΟΥ	76.262	9.347	0,97	1,29
Π.Ε. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	86.487	10.557	0,97	1,29
Π.Ε. ΤΗΝΟΥ	7.728	908	0,98	1,25
Π.Ε. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	130.094	14.988	0,98	1,23
Π.Ε. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	452.429	49.919	0,98	1,18
Π.Ε. ΝΑΞΟΥ	18.838	2.039	0,99	1,16
Π.Ε. ΗΛΕΙΑΣ	144.411	14.889	0,99	1,11
Π.Ε. ΦΩΚΙΔΑΣ	36.588	3.755	0,99	1,10
Π.Ε. ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	146.014	14.913	0,99	1,10
Π.Ε. ΚΕΡΚΥΡΑΣ	94.820	9.551	0,99	1,09
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	Πληθυσμός		Δείκτης συγκέντρωσης (LQ)	
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Αλλοδαποί

⁴ Όταν σε μια περιοχή, ο δείκτης παίρνει την τιμή 1, αυτό σημαίνει ότι το ποσοστό των αλλοδαπών στο σύνολο του μόνιμου πληθυσμού της περιοχής συμπίπτει με το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο χώρας. Όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης, τόσο πιο πολύ η περιοχή παρουσιάζει σχετική συγκέντρωση του πληθυσμού που εξετάζεται.

Π.Ε. ΝΗΣΩΝ	67.925	6.726	0,99	1,07
Π.Ε. ΠΕΙΡΑΙΩΣ	409.129	39.868	1,00	1,05
Π.Ε. ΜΗΛΟΥ	9.051	881	1,00	1,05
Π.Ε. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	144.510	13.721	1,00	1,03
Π.Ε. ΕΥΒΟΙΑΣ	192.946	17.869	1,00	1,01
Π.Ε. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	279.866	25.624	1,00	0,99
Π.Ε. ΝΟΤΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	487.297	42.529	1,00	0,95
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	175.130	14.880	1,01	0,93
Π.Ε. ΑΡΚΑΔΙΑΣ	80.230	6.455	1,01	0,88
Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΑΣ	53.236	4.255	1,01	0,88
Π.Ε. ΣΑΜΟΥ	30.665	2.312	1,02	0,83
Π.Ε. ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	455.963	33.712	1,02	0,82
Π.Ε. ΚΑΒΑΛΑΣ	116.817	8.100	1,02	0,77
Π.Ε. ΠΕΡΙΑΣ	118.557	8.141	1,02	0,76
Π.Ε. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.040.590	69.961	1,02	0,75
Π.Ε. ΔΗΜΝΟΥ	16.191	1.071	1,02	0,74
Π.Ε. ΛΕΣΒΟΥ	81.078	5.358	1,02	0,74
Π.Ε. ΧΙΟΥ	49.517	3.157	1,03	0,71
Π.Ε. ΒΟΡΕΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	557.118	35.372	1,03	0,71
Π.Ε. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	41.014	2.573	1,03	0,70
Π.Ε. ΛΑΡΙΣΑΣ	267.562	16.763	1,03	0,70
Π.Ε. ΑΧΑΪΑΣ	292.255	17.439	1,03	0,67
Π.Ε. ΗΜΑΘΙΑΣ	132.694	7.917	1,03	0,67
Π.Ε. ΣΥΡΟΥ	20.298	1.209	1,03	0,67
Π.Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	158.530	9.371	1,03	0,66
Π.Ε. ΠΕΛΛΑΣ	132.063	7.617	1,03	0,65
Π.Ε. ΓΡΕΒΕΝΩΝ	30.103	1.654	1,04	0,62
Π.Ε. ΚΙΑΚΙΣ	76.467	3.952	1,04	0,58
Π.Ε. ΦΛΩΡΙΝΑΣ	48.927	2.487	1,04	0,57
Π.Ε. ΙΚΑΡΙΑΣ	9.446	436	1,04	0,52
Π.Ε. ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	201.655	9.147	1,04	0,51
Π.Ε. ΑΡΤΑΣ	65.097	2.780	1,05	0,49
Π.Ε. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	125.724	5.361	1,05	0,49
Π.Ε. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	108.928	4.616	1,05	0,48
Π.Ε. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	19.318	763	1,05	0,45
Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	144.596	5.600	1,05	0,44
Π.Ε. ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	48.465	1.857	1,05	0,44
Π.Ε. ΣΕΡΡΩΝ	170.102	6.328	1,05	0,43
Π.Ε. ΚΑΛΥΜΝΟΥ	28.461	991	1,06	0,40
Π.Ε. ΔΡΑΜΑΣ	95.001	3.286	1,06	0,40
Π.Ε. ΕΒΡΟΥ	143.614	4.333	1,06	0,35
Π.Ε. ΡΟΔΟΠΗΣ	109.868	2.171	1,07	0,23
Π.Ε. ΞΑΝΘΗΣ	109.158	2.064	1,07	0,22
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9.904.286	912.000		

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή πληθυσμού 2011, ίδια επεξεργασία

Αν συνολικά οι γυναίκες αποτελούν σχεδόν το μισό πληθυσμό των αλλοδαπών, το ποσοστό αυτό διαφοροποιείται σημαντικά, ανάλογα και με τη χώρα προέλευσης με

τις Φιλιππίνες να αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Το ποσοστό του γυναικείου μεταναστευτικού δυναμικού από τις Φιλιππίνες αγγίζει το 72% και είναι η παλαιότερη γυναικοκρατούμενη ομάδα μεταναστριών στην Ελλάδα. Αυτό οφείλεται κυρίως λόγω της νομιμοποίησής τους μέσω της συμφωνίας της πολιτείας με τις Φιλιππίνες το 1980. Όμως, μετά το 1991, η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών αλλοδαπών προέρχεται πλέον από την Αλβανία (Μαράτου- Αλιμπράτη κ.ά, 2007).

Εν αντιθέσει, οι μετανάστες από χώρες της Ινδοπακιστανικής χερσονήσου είναι σχεδόν αποκλειστικά άνδρες, φθάνοντας το 97% (Μαράτου- Αλιμπράτη κ.ά, 2007). Οι μεγάλες διαφοροποιήσεις των ποσοστών συνδέονται με τις διαφορετικές αντιλήψεις και τα πρότυπα στις διαφορετικές χώρες προέλευσης. Η κυρίαρχη ιδεολογία γύρω από το έμφυλο καθορίζει πολλές φορές τις μετακινήσεις και διαφοροποιεί τη σύσταση του αλλοδαπού πληθυσμού στη χώρα μας.

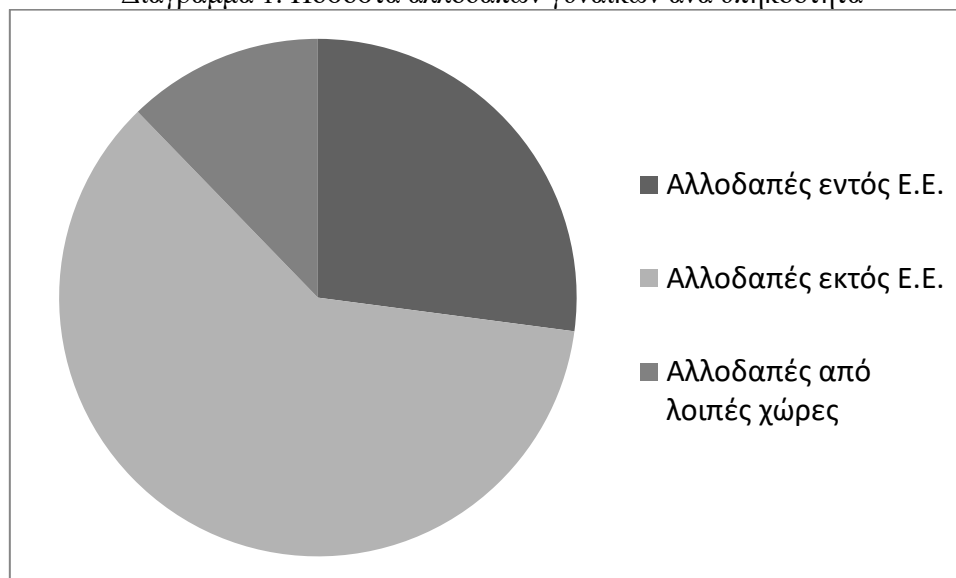
Κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί ότι υφίσταται ένα μεγάλο ποσοστό μη καταγεγραμμένων μεταναστών/στριων παράτυπη ή μη μετρίσιμη μετανάστευση. Τα στοιχεία αυτά λοιπόν δεν αποτυπώνουν την πραγματική εικόνα του αριθμού μεταναστών καθώς το μέγεθος των παράνομων μεταναστών προσεγγίζεται δύσκολα ή κατά προσέγγιση

3.3 Υπηκοότητα και φύλο

Είναι παραδεκτό ότι η υπηκοότητα των αλλοδαπών αποτυπώνει σε σημαντικό βαθμό τον έμφυλο διαχωρισμό καθώς αντανακλά τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των εξεταζόμενων πληθυσμών.

Παρατηρήθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστριών προέρχεται από χώρες εκτός τις Ευρωπαϊκής ένωσης (Διάγραμμα 1) και όπως αναφέρει η Μαράτου-Αλιμπράτη (2007), το μεγαλύτερο μέρος αυτής της ομάδας των μεταναστριών προέρχεται από τη γειτονική Αλβανία (52%)

Διάγραμμα 1: Ποσοστά αλλοδαπών γυναικών ανά υπηκοότητα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Με βάση την απογραφή του 2011, προκύπτουν σημαντικές διαφορές στην κατανομή των αλλοδαπών κατά φύλο ανάλογα με την γεωγραφική τους προέλευση (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Κατανομή αλλοδαπών κατά φύλο και μεγάλες ομάδες υπηκοότητας

	Ανδρες	%	Γυναίκες	%
Σύνολο Αλλοδαπών	466.947	51,2	445.053	48,8
Ευρωπαίοι Αλλοδαποί εκτός ΕΕ	268.061	50,6	262.183	49,4
Αλλοδαποί εντός ΕΕ	81.174	40,8	117.947	59,2
Αλλοδαποί από λοιπές χώρες	117.712	64,5	64.923	35,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Ο δείκτης ανομοιότητας μεταξύ των διαφορετικών υποομάδων (0,10) επαληθεύει τα στοιχεία του Πίνακα 3 και υποδεικνύει ότι υπάρχει μια σχετική ανομοιογένεια στην κατανομή ανδρών και γυναικών μεταξύ των υποομάδων.

Στο σύνολο των αλλοδαπών όπως και στους αλλοδαπούς που προέρχονται από ευρωπαϊκές χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (οι οποίοι αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα – εξαιτίας της σημαντικής εισροής Αλβανών και σε μικρότερο βαθμό Βουλγάρων και Ρουμάνων) παρατηρείται ισορροπία στην κατανομή ανδρών και γυναικών στο σύνολο του πληθυσμού τους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, οι χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζουν σχετικό βάρος των γυναικών μεταναστριών ιδιαίτερα υψηλό (σχεδόν 60%).

Στην τελευταία απογραφή πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ, η Βουλγαρία και η Ρουμανία ανήκουν στις χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης (ένταξη 2007). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι δυο αυτές πληθυσμιακές ομάδες αποτελούν αρκετά μεγάλο μέρος των μεταναστευτικών πληθυσμών της χώρας. Η έντονη παρουσία γυναικών οφείλεται στο ότι ένα μεγάλο τμήμα των μεταναστών που προέρχεται από αυτές τις δυο χώρες ανήκουν στη φυλή των Ρομά. Μετά την ένταξη των δυο χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησαν μαζικές μεταναστεύσεις των πληθυσμών αυτών προς την Ελλάδα. Ενδιαφέρον έχει εδώ να αναφερθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει κονδύλια για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των Ρομά στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, τα περισσότερα από αυτά όμως έμειναν αδιάθετα ενώ οι κυβερνήσεις ώθησαν έμμεσα τους Ρομά στη μετανάστευση.

Μεγάλη ανομοιογένεια παρατηρείται επίσης και στους μετανάστες προερχόμενους από Λοιπές χώρες. Το ειδικό βάρος των γυναικών είναι εξαιρετικά χαμηλό, της τάξης του 35%. Ένα μεγάλο ποσοστό μεταναστών αυτής της ομάδας προέρχεται από την Ασία- κυρίως Ινδική χερσόνησο και Πακιστάν. (Κοτζαμάνης και Καρκούλη, 2016) Στις χώρες αυτές η θέση της γυναίκας είναι ιδιαίτερα δυσμενής και οι αντιλήψεις και τα πρότυπα σε σχέση με το φύλο περιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής. Κατά συνέπεια η μετανάστευση είναι «δικαίωμα» μόνο των ανδρών. Ενδεικτικά να αναφερθεί (Μαράτου- Αλιμπράτη, 2007) ότι επί του συνόλου των αλλοδαπών προερχόμενων από την Ινδία το 93% είναι άνδρες ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους αλλοδαπούς από το Πακιστάν αγγίζει το 96%.

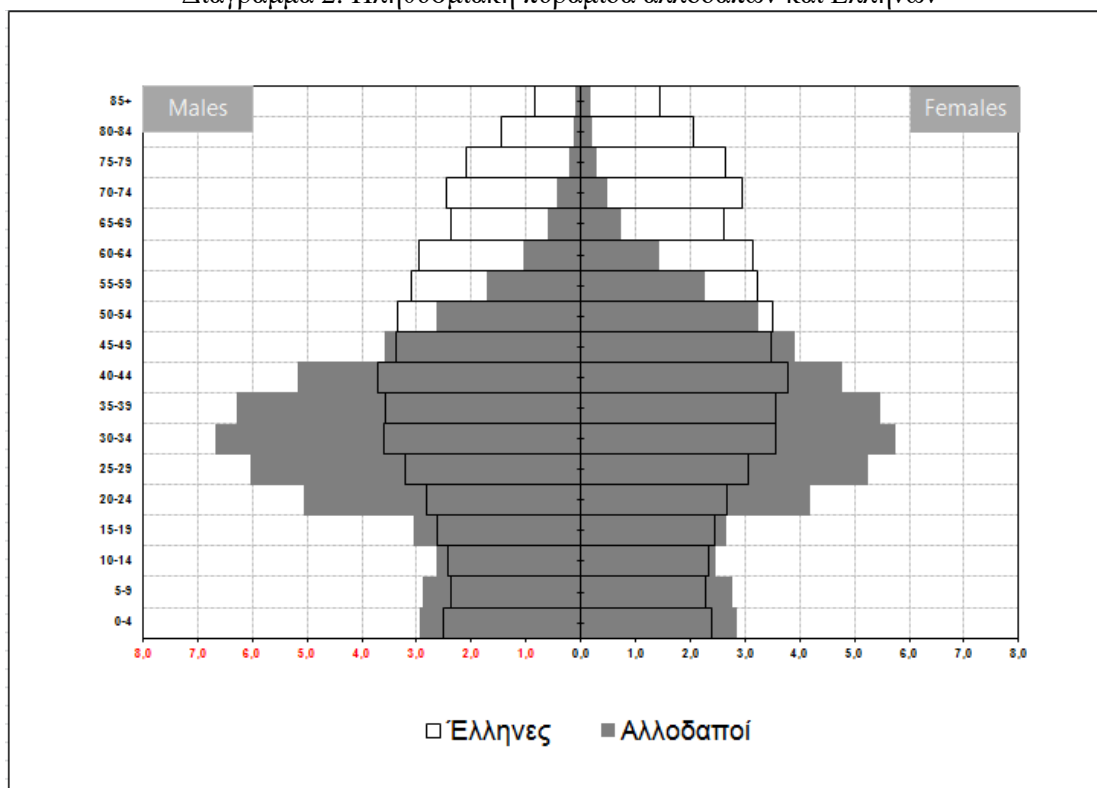
Συμπερασματικά, επιβεβαιώνεται ότι, οι διαφορετικές αντιλήψεις και τα πρότυπα σε σχέση με το φύλο ανάλογα με τη χώρα προέλευσης επηρεάζουν σημαντικά τη σύνθεση του αλλοδαπού πληθυσμού στη χώρα.

3.4 Ηλικιακή δομή και φύλο

Παρατηρώντας την πληθυσμιακή πυραμίδα (διάγραμμα 2), η ηλικιακή δομή του αλλοδαπού πληθυσμού διαφοροποιείται σημαντικά από αυτή των Ελλήνων. Ο πληθυσμός των Ελλήνων χαρακτηρίζεται ώριμος με σαφείς τάσεις γήρανσης, (συρρίκνωση της βάσης στην πληθυσμιακή πυραμίδα) και ισορροπημένη σχέση ανάμεσα στα δύο φύλα μέχρι τα 65 έτη. Εν αντιθέσει η πυραμίδα των αλλοδαπών χαρακτηρίζεται νεανική και αυτό αποτυπώνεται τόσο στην μέση ηλικία τους σε

εθνικό επίπεδο όσο και στη χαμηλή τιμή του δείκτη γήρανσης⁵ (Παράρτημα ΙΙ), ο οποίος προσεγγίζει το 20% για τους αλλοδαπούς και το 147% για τους Έλληνες.

Διάγραμμα 2: Πληθυσμιακή πυραμίδα αλλοδαπών και Ελλήνων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Λαμβάνοντας υπ όψιν το δείκτη ανομοιότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στις ηλικιακές ομάδες των αλλοδαπών (0,06) αλλά και την πληθυσμιακή πυραμίδα παρατηρούμε ότι άνδρες και οι γυναίκες είναι ισομερώς κατανομημένοι.

Η πληθυσμιακή πυραμίδα χαρακτηρίζεται νεανική όπως προαναφέρθηκε. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι κυρίως άτομα παραγωγικής ηλικίας λαμβάνουν το ρίσκο μετανάστευσης με σκοπό την εύρεση εργασίας (οικονομικοί μετανάστες).

Παρατηρείται μικρή διαφοροποίηση στις δυνητικά παραγωγικές ηλικίες με το ειδικό βάρος των γυναικών ελαφρώς μειωμένο σε σχέση με τον αντρών. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί μιας και μεγάλο ποσοστό ανδρών μεταναστεύουν στην παραγωγική ηλικία με σκοπό την οικονομική στήριξη της οικογένειας στη χώρα προέλευσης. Στις

⁵ Δείκτης γήρανσης: Ο λόγος των ατόμων 65+ ετών προς τον πληθυσμό των παιδιών ηλικίας 0-14 ετών. Επομένως, ο αναλογών αριθμός ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω επί 100 παιδιών. Ο λόγος αυτός εκφράζεται συνήθως επί τοις %, Λεξικό δημογραφικών όρων

μεγάλες ηλικιακές ομάδες η ελαφριά υπεροχή των γυναικών οφείλεται καθαρά στη διαφορική θνησιμότητα ανάμεσα στα δυο φύλα.

Αναλυτικότερα παρατηρώντας τα δεδομένα για τον εκάστοτε Δήμο, ο Δήμος Μαραθώνα παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς συγκεντρώνει μεγάλα ποσοστά ανδρών σε σχέση με αυτά των γυναικών στις ηλικίες 20-39 (16%). Οι ηλικίες αυτές χαρακτηρίζονται παραγωγικές και τα αυξημένα ποσοστά των ανδρών αιτιολογούνται από τα χαρακτηριστικά του Δήμου. Ως κατεξοχήν αγροτικός Δήμος, συγκεντρώνει μετανάστες που απασχολούνται στο γεωργικό τομέα. Οι μετανάστες από ασιατικές χώρες ζουν σε χωράφια, μακριά από κατοικήσιμες περιοχές. χρησιμοποιούνται από τους ιδιόκτητες των γεωργικών εκτάσεων όχι μόνο για την καλλιέργεια αλλά και για την πώληση των προϊόντων σε λαϊκές αγορές στην Αθήνα. Ένα άλλο κομμάτι μεταναστών που προέρχονται από την Αλβανία, οι οποίοι απασχολούνται κυρίως στον τομέα της οικοδομής (Κώστας και Καραολή, 2011).

Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι και οι Δήμοι Κορυδαλλού, Χαλκιδαιών και Θηβαίων ακολουθούν το ίδιο μοτίβο σε αυτές τις ηλικίες.

3.5 Γεωγραφική κατανομή και φύλο

Όπως ήδη αναφέρθηκε στην παρουσίαση της μεθοδολογικής προσέγγισης, για την αποτύπωση των γεωγραφικών κατανομών και συγκεντρώσεων χρησιμοποιήθηκε η ιεραρχική ανάλυση. Ως μεταβλητές εισήχθησαν το ποσοστό των γυναικών μεταναστριών ως προς το σύνολο των αλλοδαπών σε κάθε δήμο και το σύνολο των αλλοδαπών στον εκάστοτε Δήμο.

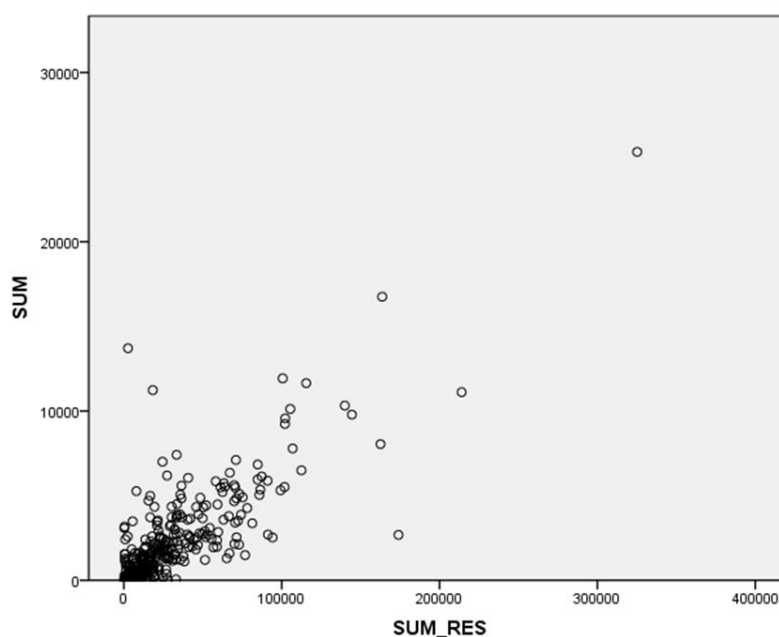
Η εγκατάσταση των αλλοδαπών στους διάφορους Δήμους της Ελλάδας ακολουθεί αρκετά πίστα την κατανομή του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας ανά Δήμο, γι' αυτό και η μεταβλητή του συνόλου των μονίμων κατοίκων δεν θεωρήθηκε απαραίτητη και δεν χρησιμοποιήθηκε στην ιεραρχική ανάλυση κατά συστάδες. (Διάγραμμα 3). Πραγματικά, η συσχέτιση μεταξύ των δυο προαναφερθέντων μεταβλητών είναι ιδιαίτερα υψηλή με συντελεστή του Pearson να ανέρχεται σε $r = 0,782$ με $p\text{-value} = 0,000$ (Πίνακας 4). Είναι ενδιαφέρον εδώ να αναφερθεί ότι λαμβάνοντας υπ' όψιν και το Δήμο Αθηναίων ο συντελεστής συσχέτισης είναι ακόμα μεγαλύτερος ($r = 0,844$).

Πίνακας 4: Συσχέτιση μόνιμου πληθυσμού και πληθυσμού αλλοδαπών

		SUM	SUM_RES
SUM	Pearson Correlation	1	,787**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	317	317
SUM_RES	Pearson Correlation	,787**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	317	317

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Διάγραμμα 3: Συσχέτιση μόνιμου πληθυσμού και πληθυσμού αλλοδαπών

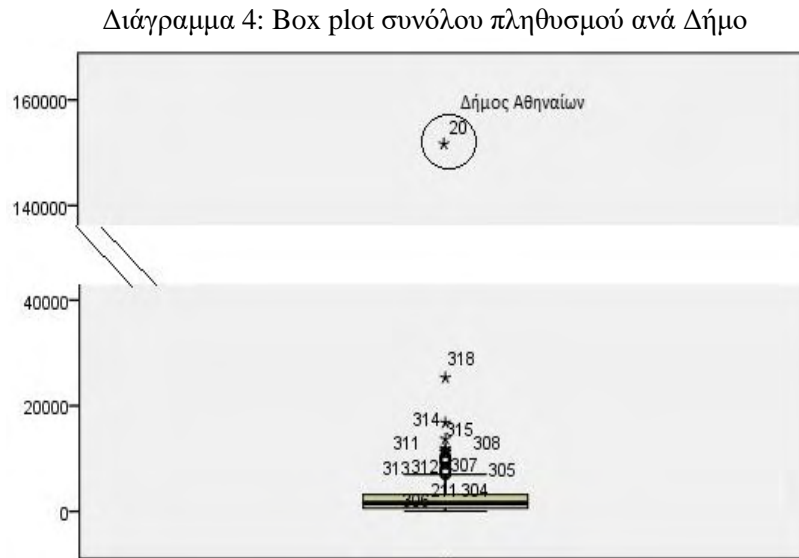

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να αναφερθεί ότι κάποιοι Δήμοι «αποκλείστηκαν» από την ανάλυση καθώς ο αριθμός των ατόμων κρίθηκε αμελητέος και θα δημιουργούσαν στατιστικό θόρυβο (statistical artifact). Οι αποκλειόμενοι Δήμοι συγκέντρωναν κάτω από 100 αλλοδαπούς.

Στατιστικό θόρυβο επίσης θα δημιουργούσε και ο δήμος Αθηναίων καθώς συγκεντρώνει περίπου το 18% του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού της χώρας. Πρέπει να τονισθεί ότι αναφερόμαστε στο Δήμο, ο οποίος χρήζει ξεχωριστής ανάλυσης, και όχι στο πολεοδομικό συγκρότημα. Το παραπάνω γίνεται ορατό και στο

γράφημα του boxplot όπου ο Δήμος Αθηναίων εμφανίζεται ως καθαρή παράτυπη τιμή (Διάγραμμα 4).

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

3.5.1 Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους μέσους όρους του συνόλου των αλλοδαπών και του ποσοστού των γυναικών σε κάθε ομάδα (ιεραρχική ανάλυση-Πίνακας 5) ορίστηκαν πέντε διακριτές κλάσεις για την γεωγραφική αποτύπωση της κατανομής του πληθυσμού.

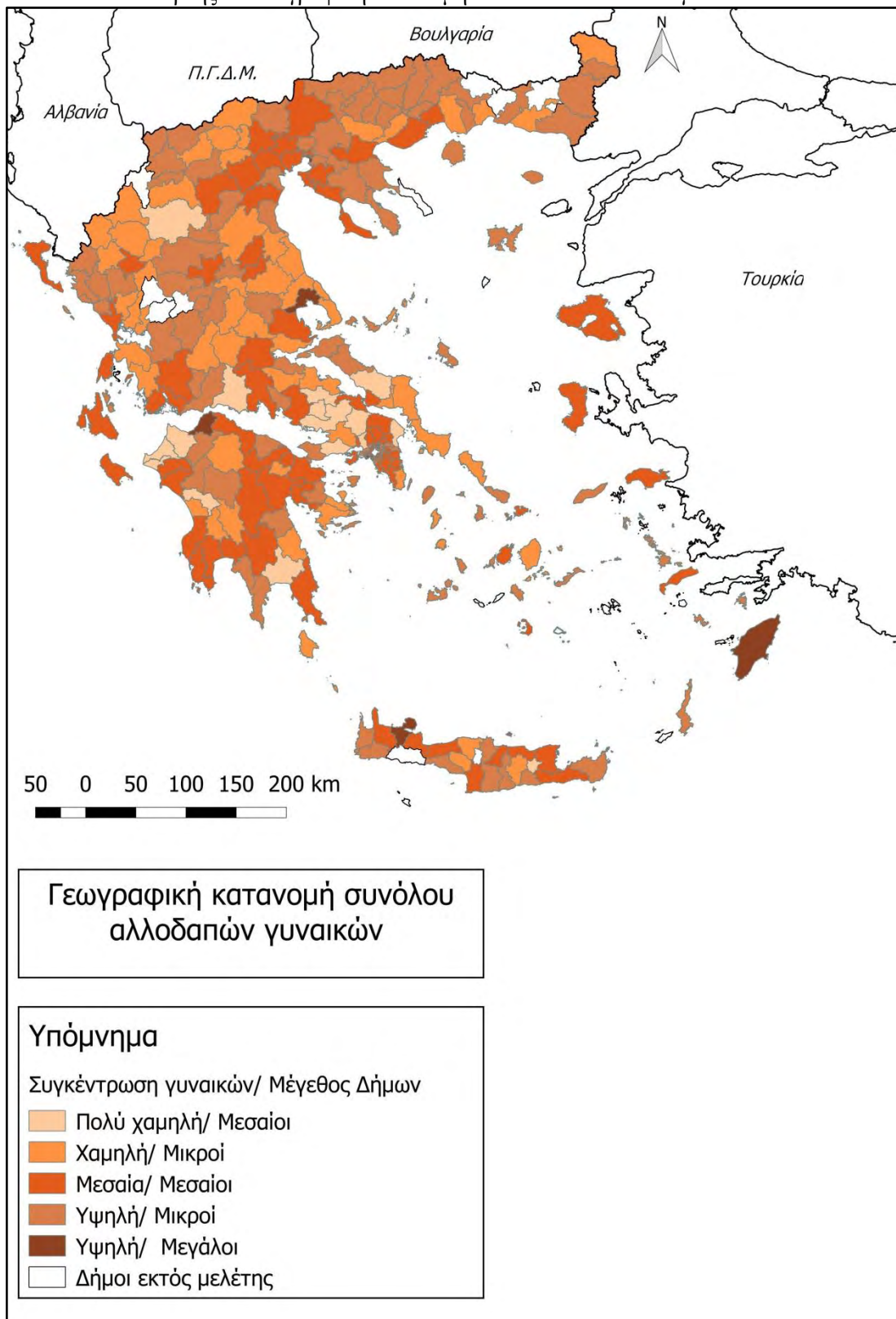
Πίνακας 5: Μέσοι όροι συνόλου αλλοδαπού πληθυσμού και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα

		% Γυναικών	Σύνολο πληθυσμού αλλοδαπών
ward's method	Υψηλή/Μικροί	52,7	1.063
	Χαμηλή/Μικροί	45,2	1.069
	Πολύ χαμηλή/ Μεσαίοι	33,3	2.768
	Μεσαία/Μεσαίοι	49,4	4.207
	Υψηλή/Μεγάλοι	51,0	13.936

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 1: Γεωγραφική κατανομή συνόλου αλλοδαπών γυναικών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

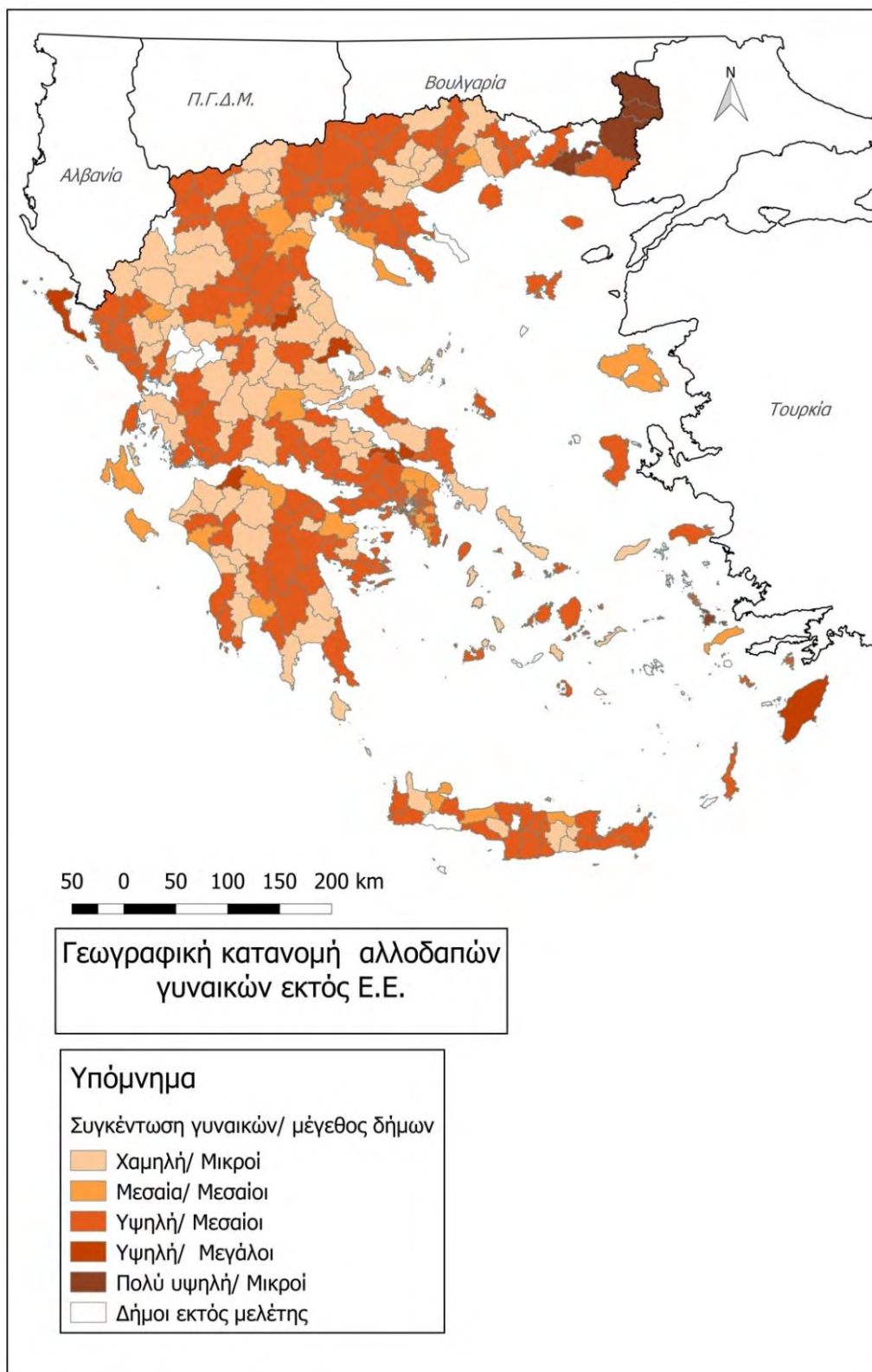
Από το χάρτη 1, εξάγονται κάποια πρώτα συμπεράσματα για το μοτίβο της γεωγραφικής κατανομής των αλλοδαπών γυναικών σε σχέση με το σύνολο των αλλοδαπών στον ελλαδικό χώρο:

- Η μεγάλη ελκτική δύναμη που ασκούν τα νησιά, οι παράκτιοι χώροι και γενικά οι περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος
- Η έλξη από τους Δήμους που βρίσκονται στα σύνορα της ηπειρωτικής Ελλάδας

Παρακάτω γίνεται εκτενής αναφορά στη γεωγραφική κατανομή των αλλοδαπών γυναικών ανάλογα με τις υποομάδες υπηκοοτήτων (χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και Λοιπές χώρες)

3.5.2 Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χάρτης 2: Γεωγραφική κατανομή αλλοδαπών γυναικών Εκτός Ε.Ε.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 6: Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού εκτός Ε.Ε. και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα

		% Γυναικών	Σύνολο πληθυσμού αλλοδαπών
ward's method	Χαμηλή/Μικροί	42,3	990
	Υψηλή/Μεσαίοι	50,6	1.951
	Πολύ υψηλή/Μικροί	72,7	775
	Μεσαία/Μεσαίοι	45,7	5.182
	Υψηλή/Μεγάλοι	51,0	12.296

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία Επεξεργασία

Όπως έχει προαναφερθεί το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών στην Ελλάδα προέρχεται από ευρωπαϊκές χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που χαρακτηρίζονται ως οικονομικοί μετανάστες. Σε αυτή την ομάδα, κυριαρχούν οι Αλβανοί οι όποιοι εγκαταστάθηκαν στη Χώρα, μετά την αλλαγή καθεστώτος στην Αλβανία. Παρότι, η Ελλάδα βρίσκεται σε διάρκεια κρίσης, σημαντικό τμήμα αυτού του πληθυσμού (ειδικά οι οικογένειες) παρέμειναν (Ιατρόπουλος, 2016: 127).

Η διαφοροποίηση στη γεωγραφική κατανομή είναι περιορισμένη και αυτό αποτυπώνεται και στο δείκτη ανομοιότητας που υπολογίστηκε (6%). Μόνο ορισμένοι και συγκεκριμένοι δήμοι της Ελλάδας παρουσιάζουν μια πραγματική υπεροχή των γυναικών.

Μικρά ποσοστά γυναικών παρατηρούνται σε αγροτικές περιοχές όπου οι άνδρες απασχολούνται κυρίως στον τομέα της γεωργίας (κεντρική Ελλάδα) συχνά στηρίζοντας οικονομικά την οικογένεια τους που κατοικεί στη χώρα προέλευσης.

Σχετικά μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών παρατηρούνται σε περιοχές με τουριστική ανάπτυξη (Χαλκιδική, Ρόδος, ένα μεγάλο μέρος της Κρήτης, Κέρκυρα). Ως επί των πλείστων κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών δημιουργούνται θέσεις εργασίας σε «παραδοσιακά» γυναικεία επαγγέλματα ξενοδοχειακές μονάδες αλλά και στο χώρο της διασκέδασης όπου καταλαμβάνονται σε ένα μεγάλο μέρος από μετανάστριες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Δήμοι Ορεστιάδας, Διδυμότειχου και Σουφλίου οι οποίοι χαρακτηρίζονται από πολύ υψηλά ποσοστά γυναικών αλλοδαπών (72%- Πίνακας 6). Ως σύνορο με την Τουρκία οι περιοχές αυτές θεωρούνται πέρασμα

μεταναστών τούρκικης υπηκοότητας προς την Ελλάδα. Ειδικότερα στο δήμο Σουφλίου, μεγάλο ποσοστό γυναικών απασχολούνται στη βιομηχανία μεταξιού ενώ τα τελευταία χρόνια οι περιοχές εμφανίζουν ανάπτυξη αγροτουριστικών συνεταιρισμών.

Αντίστοιχα οι Δήμοι Πρεσπών, Φλώρινας και Καστοριάς συνορεύουν με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και δυτικά με την Αλβανία και αποτελούν πύλες εισόδου μεταναστών. Οι γυναίκες μετανάστριες (πιθανότητα στο μεγαλύτερο ποσοστό τους Σέρβες και Αλβανίδες) απασχολούνται κυρίως στις μεταποιητικές βιομηχανίες

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο Δήμος Γορτυνίας. Σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ ο Δήμος αυτός αποτελεί έναν από τους πιο «γηρασμένους» στην Ελλάδα. Κατά συνέπεια, τα υψηλά ποσοστά γυναικών αλλοδαπών μπορούν να δικαιολογηθούν καθώς πολλές γυναίκες απασχολούνται σε οικιακές εργασίες και σε «φροντίδα γερόντων».

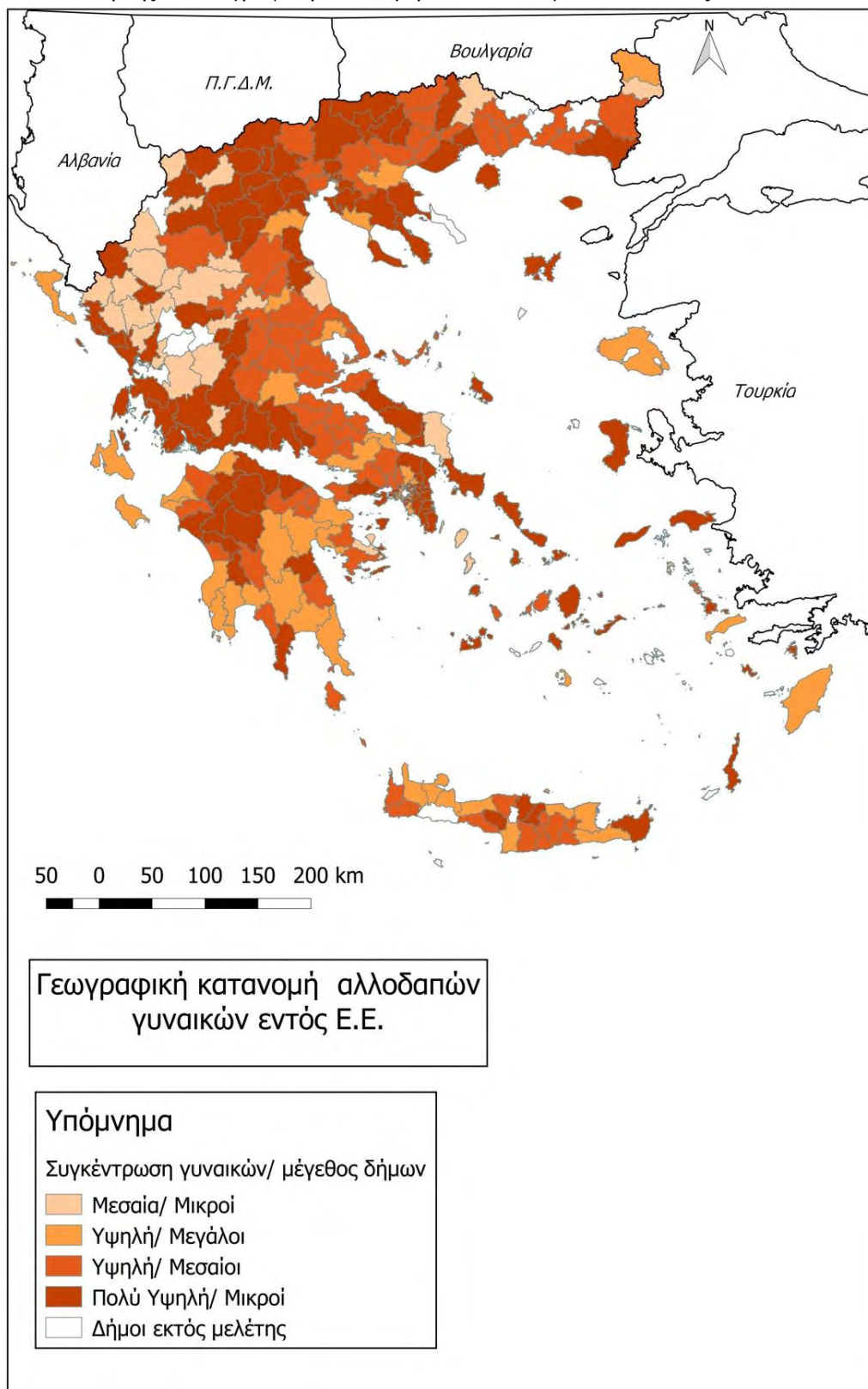
Στον περιαστικό χώρο (κυρίως της μητροπολιτικής Αθήνας) επίσης παρατηρείται αυξημένη συγκέντρωση γυναικών αλλοδαπών καθώς υπάρχει ζήτηση (κυρίως από εύπορα κοινωνικά στρώματα) για εσωτερικές οικιακές βοηθούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο δήμος Κηφισιάς, Καλλιθέας και Ρέντη.

Σε ένα μικρότερο ποσοστιαία μέρος της χώρας οι αλλοδαποί είναι ισομερώς κατανομημένοι ενώ ελάχιστες είναι οι περιοχές όπου παρατηρείται πολύ χαμηλή συγκέντρωση γυναικών μεταναστριών.

Όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι, με εξαίρεση τους περιαστικούς δήμους, οι διαφορές που αναδείξαμε ως προς το ποσοστό γυναικών παραμένουν περιορισμένες και κατά συνέπεια, σε αυτό το επίπεδο της ανάλυσης δεν εμφανίζεται μια πραγματική χωρική διαφοροποίηση.

3.5.3 Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χαρτης 3: Γεωγραφική κατανομή αλλοδαπών γυναικών Εντός Ε.Ε.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 7: Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού εντός Ε.Ε. και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα

		% Γυναικών	Σύνολο πληθυσμού αλλοδαπών
ward's method	Υψηλή/Μεσαίοι	64,38	2005
	Πολύ Υψηλή/Μικροί	80,44	533
	Μεσαία/Μικροί	50,42	1466
	Υψηλή/Μεγάλοι	58,44	6310

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ίδια επεξεργασία

Με μια πρώτη προσέγγιση του χάρτη παρατηρούμε ότι γενικά η συγκέντρωση των γυναικών αλλοδαπών αυτής της ομάδας είναι ιδιαίτερα υψηλή στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας επιβεβαιώνοντας την πρότερη ανάλυση στο κεφάλαιο «κτηκοότητα και φύλο».

Πολύ υψηλά ποσοστά συγκέντρωσης γυναικών που προέρχονται από χώρες εντός της Ευρωπαϊκής ένωσης παρατηρούνται στους Δήμους Δράμας, και Κιλκίς οι οποίοι συνορεύουν με τη Βουλγαρία και λειτουργούν ως πύλη εισόδου στη χώρα για μετανάστες από Βουλγαρία και Ρουμανία. Η Δράμα και το Κιλκίς χαρακτηρίζονται από υψηλό δείκτη γήρανσης του πληθυσμού (23%) με αποτέλεσμα οι γυναίκες αλλοδαπές να απασχολούνται σε οικιακές θέσεις εργασίας και στη «φροντίδα γερόντων»

Όπως προαναφέρθηκε από το 2007 και μετά τα ποσοστά των ρομα από Βουλγαρία και Ρουμανία έχουν αυξηθεί σε αυτές τις περιοχές.

Σε ένα μεγάλο κομμάτι της Πελοποννήσου τα ποσοστά των αλλοδαπών είναι ισομερώς κατανομημένα. Στους δήμους Μονεμβασιάς, Κυνουρίας και Πύλου μεταναστεύουν κυρίως ζευγάρια αλλοδαπών από ανεπτυγμένες χώρες. Ως συνταξιούχοι μετοικούν σε αυτές τις περιοχές και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν οικονομικοί μετανάστες. Οι περιοχές που επιλέγουν είναι κυρίως παραδοσιακοί οικισμοί.

Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση υποομάδας υπηκοότητας των γυναικών, παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά γύρω από τα αστικά κέντρα. Στη συγκεκριμένη βέβαια περίπτωση τα ποσοστά παρουσίας των γυναικών είναι πολύ υψηλότερα σε σχέση με τις προερχόμενες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών είναι εξαιρετικά πιθανό να προέρχεται από τη Ρουμανία ή τη Βουλγαρία και να απασχολείται σε οικιακές θέσεις εργασίας και ως καθαρίστριες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι δήμοι Ψυχικού και Φιλοθέης.

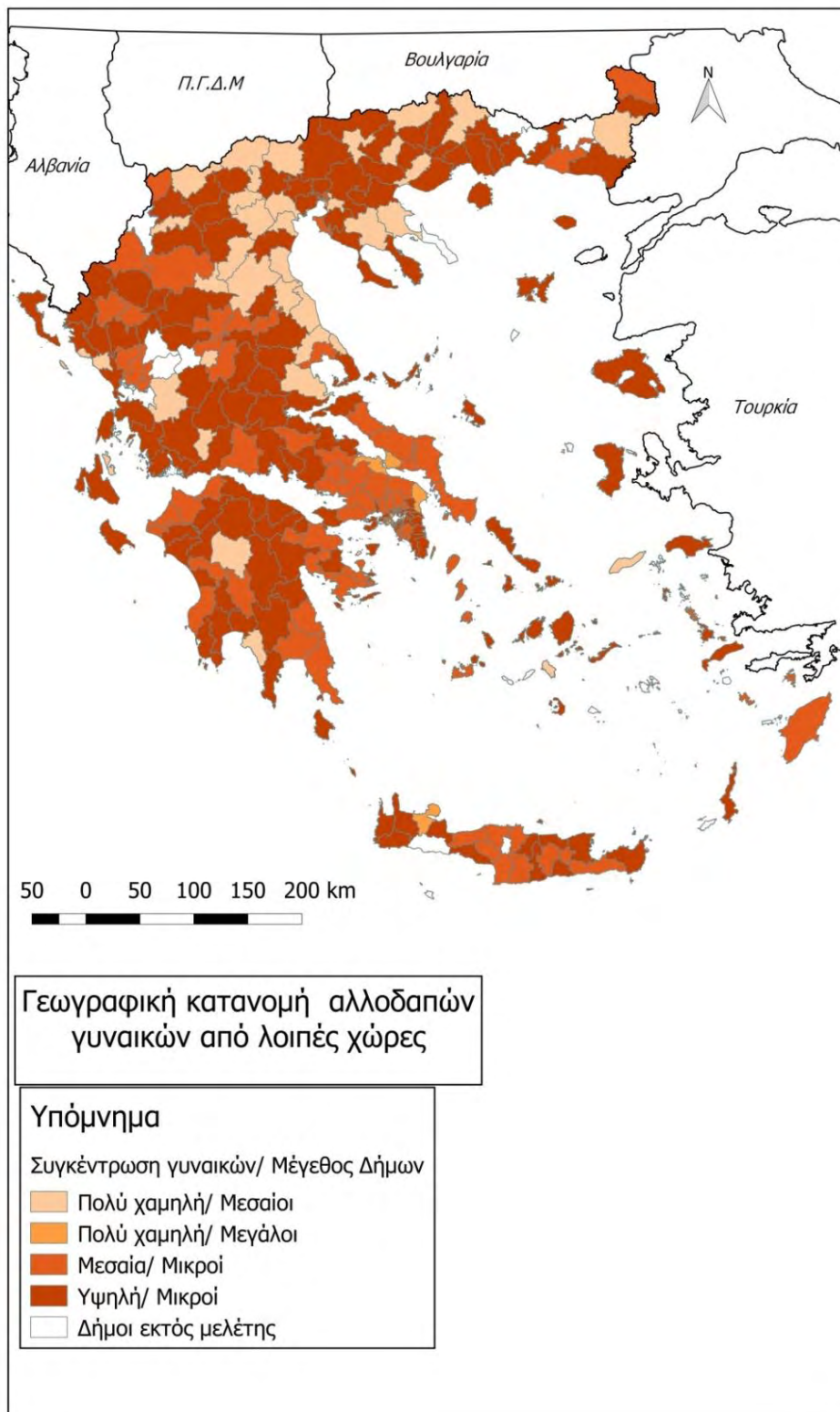
Στο χάρτη παρατηρούμε ότι οι γυναίκες της συγκεκριμένης κατηγορίας εμφανίζουν υψηλή συγκέντρωση και σε πιο υποβαθμισμένους δήμους περιμετρικά της Αθήνας όπως ο Δήμος Κερατσινίου και Πειραιώς. Όπως θα αιτιολογηθεί και παρακάτω στην ενότητα «απασχόληση και φύλο» η συγκέντρωση αυτή είναι πολύ πιθανό να οφείλεται σε γυναίκες (κυρίως Ρουμάνες και Βουλγάρες) που απασχολούνται στη «βιομηχανία του σεξ» (Σταθοπούλου, 2007).

Πρέπει εδώ να τονισθεί ότι η μεγάλη εισροή γυναικών από τις χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλεται και στο δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας.

3.5.4 Σχετική γεωγραφική συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών από Λοιπές Χώρες

Χαρτης 4: Γεωγραφική κατανομή συνόλου αλλοδαπών γυναικών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 8: Μέσοι όροι αλλοδαπού πληθυσμού από Λοιπές χώρες και ποσοστού γυναικών στο σύνολο των αλλοδαπών ανά ομάδα

		% Γυναικών	Σύνολο πληθυσμού αλλοδαπών
ward's method	Υψηλή/ Μικροί	69,03	1114
	Μεσαία/ Μικροί	45,62	1993
	Πολύ χαμηλή/ Μεσαίοι	23,17	3280
	Πολύ χαμηλή/ Μεγάλοι	28,29	12831

Πηγή: ΕΛΛΑΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Όσον αφορά τις μετανάστριες από άλλες χώρες (Ασία, Μέση Ανατολή, Αφρική) παρατηρούμε σε μεγάλα τμήματα της χώρας πολύ χαμηλή συγκέντρωση γυναικών. Η έντονη χωρική διαφοροποίηση αποτυπώνεται και στο δείκτη ανομοιότητας που αγγίζει το 33%.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι το ποσοστό των γυναικών μεταναστριών που μεταβαίνει από τις Φιλιππίνες είναι αρκετά υψηλό. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το χαμηλό, σχεδόν μηδενικό, ποσοστό των μεταναστριών από τις Μουσουλμανικές και Ινδουιστικές χώρες (Μαράτου-Αλιμπράτη κ.ά,2007) .

Υψηλά ποσοστά γυναικών παρατηρούνται και πάλι σε περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος στα νησιά και στον παράκτιο χώρο (Λέσβος, Χίος, Κέρκυρα, Χαλκιδική) που όπως έχει προαναφερθεί το μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απασχολείται σε «παραδοσιακά» γυναικεία επαγγέλματα, τις ξενοδοχειακές μονάδες και σε χώρους εστίασης.

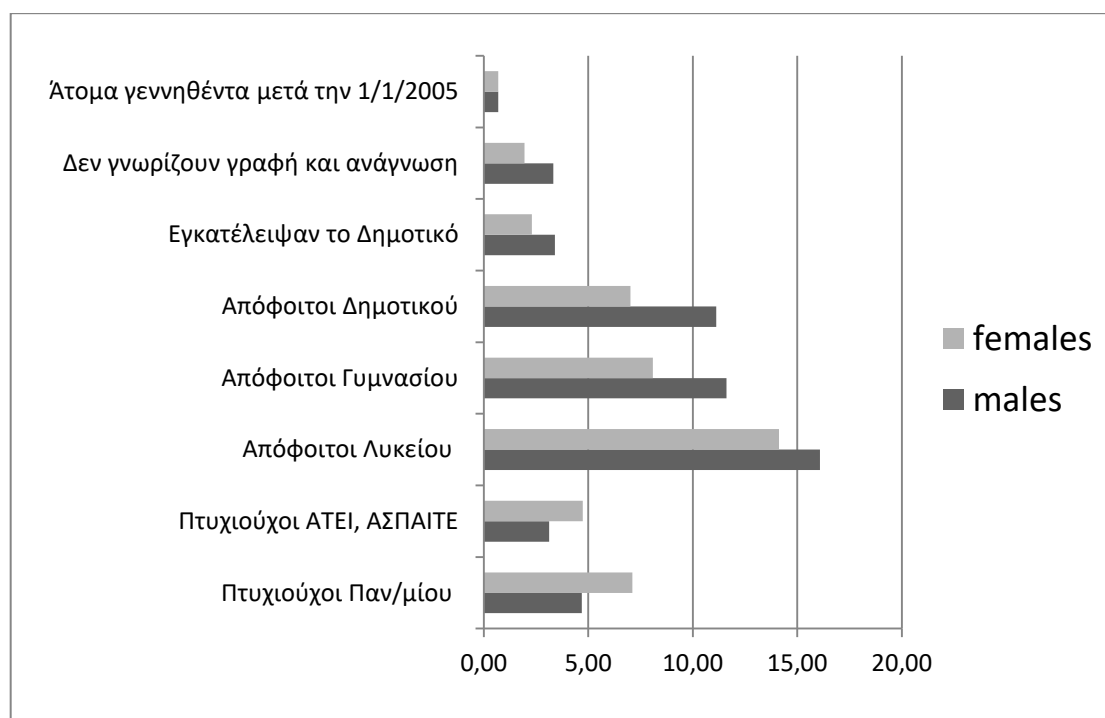
Όπως ήταν αναμενόμενο, οι Δήμοι που κατοικούνται από εύπορες κοινωνικά ομάδες περιμετρικά της μητροπολιτικής Αθήνας εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση γυναικών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα παραδείγματα οι Δήμοι Ψυχικού, Φιλοθέης, Γλυφάδας και Παλαιού Φαλήρου που ως επί των πλείστων συγκεντρώνουν αλλοδαπές φιλιπινέζικης υπηκοότητας οι οποίες εργάζονται ως εσωτερικές οικιακοί βοηθοί.

3.6 Επίπεδο εκπαίδευσης αλλοδαπού πληθυσμού κατά φύλο

Ο δείκτης ανομοιότητας που υπολογίστηκε αποτυπώνει το κατά πόσο υφίσταται ανισοκατανομή μεταξύ των ανδρών και των γυναικών στα διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης. Αγγίζοντας το 0,15, ο ο D.I. υποδηλώνει πως δεν υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση.

Επιχειρώντας μια πιο ενδελεχή ανάλυση λαμβάνοντας υπ όψιν και το ειδικό βάρος των ομάδων στο σύνολο του πληθυσμού δημιουργήθηκε το γράφημα των ποσοστών του επιπέδου εκπαίδευσης των ανδρών και γυναικών αλλοδαπών (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 5: Ποσοστά επιπέδου εκπαίδευσης αλλοδαπών

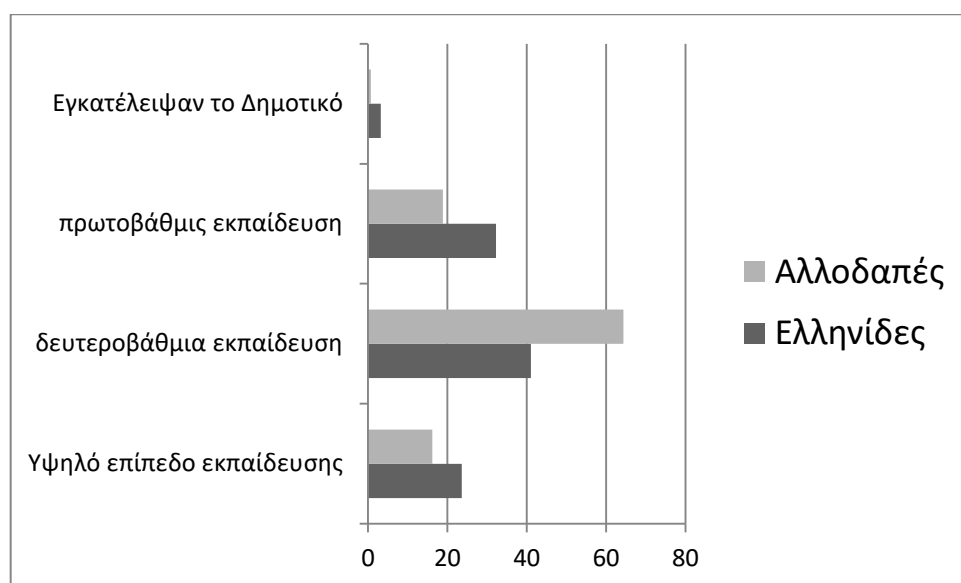
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία Επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι στις υψηλές βαθμίδες εκπαίδευσης, δηλαδή πτυχιούχοι Πανεπιστημίου και ΑΤΕΙ, οι γυναίκες κατέχουν σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό από ότι οι άνδρες μετανάστες. Το 57% των γυναικών έχουν τελειώσει το Λύκειο ενώ για τους άνδρες το ποσοστό είναι 44%. Όσον αφορά τα ποσοστά αναλφαβιτισμού για τους άνδρες είναι 6% ενώ για τις γυναίκες το 4%. Σε γενικές γραμμές, το εκπαιδευτικό

υπόβαθρο των ανδρών μεταναστών είναι χαμηλότερο σε σχέση με τον μέσο όρο που ισχύει για τις γυναίκες μετανάστριες. Ωστόσο, παρατηρείται σημαντική αναντιστοιχία ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο των μεταναστριών και το είδος της εργασίας που επιτελούν όπως θα δούμε παρακάτω.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει τμήμα της μελέτης της Γκένη (2015) όπου συγκρίνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των αλλοδαπών γυναικών με αυτό των ελληνίδων (Διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 6: Εκπαιδευτικό υπόβαθρο Ελληνίδων και μεταναστριών

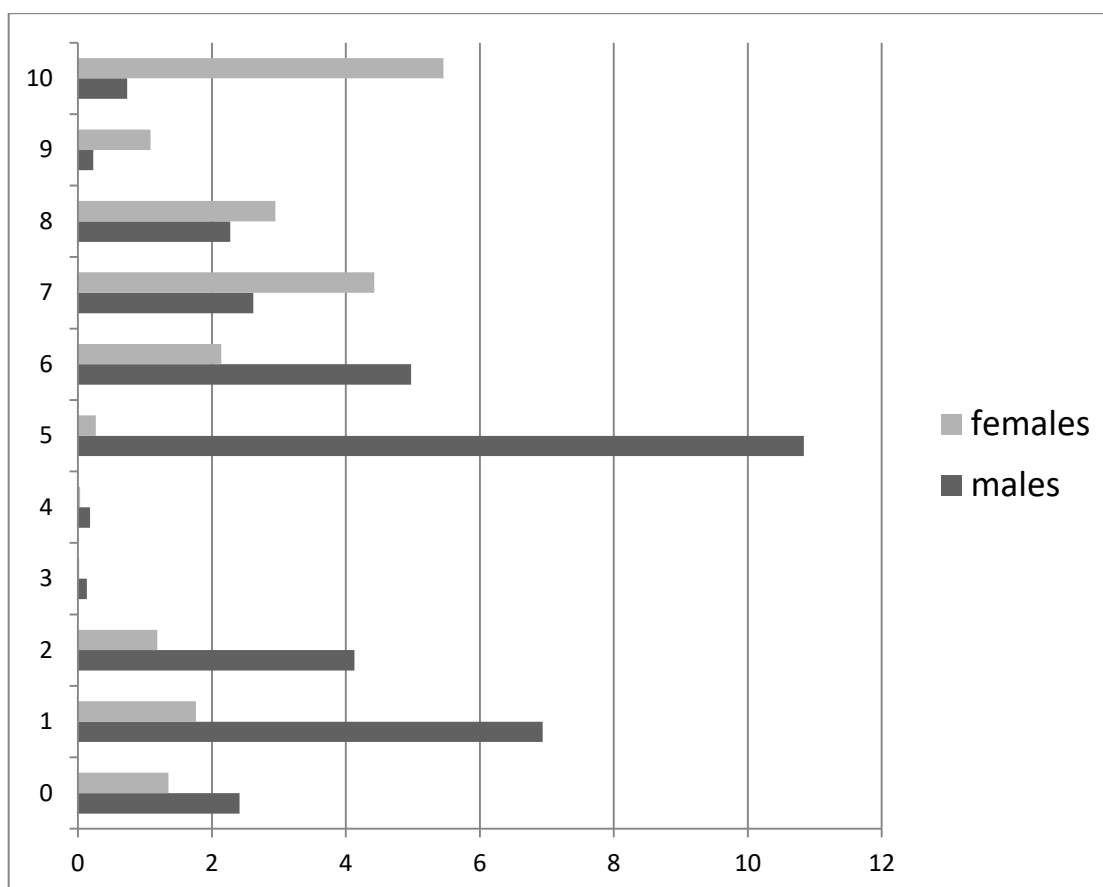
Πηγή: Γκένη, Ιδία επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι το ποσοστό των αλλοδαπών γυναικών που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εμφανώς μεγαλύτερο από αυτό των Ελληνίδων στο σύνολό τους.

3.7 Απασχόληση και φύλο

Όσον αφορά τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας ο δείκτης ανομοιότητας μας δίνει μια πρώτη εικόνα για την κατανομή ανδρών και γυναικών αλλοδαπών. Υπολογίστηκε ότι το 51%(αρκετά μεγάλο ποσοστό) μιας εκ των δυο ομάδων πρέπει να μετακινηθεί εσωτερικά μεταξύ των κλάδων ούτως ώστε να υπάρχει ισοκατανομή. Η ανισοκατανομή αυτή αποτυπώνεται και στο διάγραμμα 6:

Διάγραμμα 7: Ποσοστά απασχόλησης ανά κλάδο αλλοδαπών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απασχολείται στις κατηγορίες 7,8,9,10(Παράρτημα ΙΙΙ) όπου μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται γενικά οι δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, οι δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης αλλά και η οικιακή εργασία. Πιο συγκεκριμένα στο σύνολό τους το μεγαλύτερο ποσοστό (28%) απασχολείται στην ομάδα 10 το οποίο επαληθεύει το εμπειρικά διαμορφωμένο στερεότυπο της γυναίκας αλλοδαπού ως οικιακής βοηθού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τα ποσοστά ανεργία είναι μεγαλύτερα στους άνδρες αλλοδαπούς απ' ό,τι στις γυναίκες. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 τα ποσοστά αυτά ήταν αντεστραμμένα (Καψάλης, 2014). Οι ισορροπίες ανάμεσα στα δύο φύλα στην αγορά εργασίας έχουν αλλάξει αισθητά αφότου ξέσπασε η οικονομική κρίση. Οι άνδρες πλήττονται από την ανεργία σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό,τι οι γυναίκες. Η αύξηση αυτή του ποσοστού στους άνδρες οφείλεται στο ότι απασχολούνται σε τομείς όπως ο κατασκευαστικός, οι οποίοι έχουν επηρεαστεί βαθύτατα από την οικονομική κρίση.

Κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί ότι η πλήρης καταγραφή του ποσοστού των γυναικών μεταναστριών που εργάζονται στον οικιακό τομέα είναι δύσκολη αφού η απασχόληση στο συγκεκριμένο τομέα είναι σε μεγάλο βαθμό ανεπίσημη.

Με μια πιο προσεκτική παρατήρηση των δεδομένων τα μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών στον κλάδο 10 συγκεντρώνονται περιστασιακά της μητροπολιτικής Αθήνας σε Κηφισιά, Καλλιθέα, Φιλοθέη και Ψυχικό, περιοχές με μεγάλο ΑΕΠ όπου εγκαθίστανται εύπορες κοινωνικές ομάδες.

Οι υπάρχουσες μελέτες επιβεβαιώνουν επίσης ότι οι γυναίκες μετανάστριες απασχολούνται στη συντριπτική πλειοψηφία τους στον τομέα της οικιακής εργασίας και φροντίδας, ενώ η επαγγελματική τους κατάσταση χαρακτηρίζεται από την εξάρτηση από τα νοικοκυριά όπου εργάζονται (Παπαταξιάρχης, κ.ά., 2008). Τις τελευταίες δεκαετίες μεγάλο ποσοστό Ελληνίδων εισήλθαν στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να μια έντονη και διαδεδομένη ανάγκη για άτομα που θα μπορούσαν να φροντίσουν τα παιδιά τους, τους ηλικιωμένους και το σπίτι.

Η ενασχόληση των μεταναστριών με την οικιακή εργασία βιώνεται ως μια μορφή κοινωνικής και οικονομικής υποβάθμισης. Αυτό συνεπάγεται μια κρίση ταυτότητας που σχετίζεται με την αλλαγή της μέχρι τότε επαγγελματικής πορείας τους και τη μετάβαση σε ένα καθαρά γυναικείο πρότυπο απασχόλησης (Μπαλούρδος & Τσίγκανου, 2013). Το παράδοξο του οικιακού χώρου έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ για τις γυναίκες μετανάστριες αποτελεί τον χώρο της μισθωτής εργασίας τους, για την κοινωνία υποδοχής και τους θεσμούς της παραμένει ένας άτυπος και υποτιμημένος χώρος (Γκέμη, 2015: 23).

Στην κατηγορία 10 περιέχονται και ο κλάδος της διασκέδασης πέραν της οικιακής εργασίας. Με μια προσεκτική παρατήρηση των δεδομένων μεγάλο ποσοστό γυναικών αυτού του κλάδου (πέρα από τους εύπορους Δήμους) συγκεντρώνονται και σε υποβαθμισμένες περιοχές περιαστικά της Αθήνας και πιο συγκεκριμένα στο Δήμο Πειραιώς. Αυτό υποδηλώνει πολύ πιθανόν την απασχόλησή των αλλοδαπών γυναικών στη «βιομηχανία του σεξ» (Σταθοπούλου, 2007)

Συμπερασματικά, οι άνδρες μετανάστες προσανατολίζονται σε βρώμικες, επικίνδυνες και δύσκολες εργασίες, όπως παραστατικά εκφράζεται με το '3D' (dirty, dangerous and difficult jobs)(Πολύζος, 2006).

Κρίνεται σημαντικό εδώ να αναφερθεί ότι οι μετανάστες διακρίνονται ως εργατικό δυναμικό σε σχέση με το τοπικό για την ευελιξία του, αφού το τελευταίο προστατεύεται καλύτερα από οργανώσεις, συνδικάτα, κανονισμούς και νομοθεσία επί των όρων εργασίας, κ.λπ. (Πολύζος, 2006). Αυτό εξηγεί γιατί μεταξύ των μεταναστών οι νέοι και οι γυναίκες είναι περισσότερο πρόθυμοι να δεχτούν τις χειρότερες αμοιβές και δυσμενέστερους όρους σε σχέση με άλλες ομάδες (Massey κ.ά., 1993). Γενικότερα, η εν λόγω προσέγγιση παρέχει χρήσιμες εξηγήσεις για πολλά γνωρίσματα του φαινομένου, αλλά εντούτοις φαίνεται δύσκολο να ερμηνεύσει τη μετανάστευση στο σύνολό της.

3.8 Η περίπτωση του πολεοδομικού συγκροτήματος Αττικής

3.8.1 Σχετικές χωρικές συγκεντρώσεις αλλοδαπών γυναικών με βάση την υπηκοότητα

Πιο συγκεκριμένα, θα επιχειρηθεί μια συνοπτική μελέτη του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών λαμβάνοντας υπ'οψιν και το Δήμο Αθηνών που είχε αποκλειστεί στην προηγούμενη ανάλυση. Έχει ενδιαφέρον εδώ να αναφερθεί ότι στο σύνολο του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών, ο Δήμος Αθήνας συγκεντρώνει το 51,5% του πληθυσμού των αλλοδαπών ενώ όλοι οι υπόλοιποι Δήμοι το 48%

Όπως ορίζεται στο Νέο ρυθμιστικό σχέδιο Αθήνας- Αττικής(2014), το πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών είναι ένα συμπαγές πολεοδομικό οικοδόμημα που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του λεκανοπέδιου της Αττικής και αποτελείται από 35 Δήμους (παράρτημα 5). Περιβάλλεται από τα όρη της Πεντέλης, της Πάρνηθας, του Υμηττού και του Αιγάλεω και έχει αναπτυχθεί επί της ιστορικής πόλης των Αθηνών.

Πίνακας 9: Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών κατά φύλο, 2011

	Αντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ (Ψυχικόν,το)	0,55	1,44
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΛΗΣΣΙΩΝ	0,80	1,20
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ (Κηφισιά,η)	0,80	1,19
ΔΗΜΟΣ Σ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	0,81	1,19
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,83	1,17
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,84	1,16
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,87	1,13
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	0,87	1,13

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Όπως ήταν αναμενόμενο οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις με βάση το δείκτη LQ(LQ>1) εμφανίζονται κυρίως στα βόρεια του πολεοδομικού συγκροτήματος

Αθηνών όπου κατοικούν πιο εύπορες κοινωνικές ομάδες. Γενικά δεν εμφανίζονται ιδιαίτερα υψηλές συγκεντρώσεις με το μέγιστο του δείκτη LQ να αγγίζει το 1,5. Με βάση την πρότερη ανάλυση για το σύνολο των αλλοδαπών σε επίπεδο χώρας, οι συγκεντρώσεις ακολουθούν το μοτίβο του συνόλου της Ελλάδας για τους αλλοδαπούς, δηλαδή δεν υφίστανται σημαντικές χωρικές διαφοροποιήσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο Δήμος Αθηναίων που όπως έχει προαναφερθεί συγκεντρώνει το 17% του συνόλου του αλλοδαπού πληθυσμού εθνικά. Ο δείκτης LQ για τις γυναίκες μετανάστριες είναι 0,96 (παράρτημα 5) πολύ κοντά στη μονάδα. Αυτό σημαίνει ότι το ποσοστό των αλλοδαπών γυναικών στο σύνολο των μεταναστών της περιοχής συμπίπτει με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών.

Όσον αφορά τις χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πίνακας 8) δεν παρατηρείται ιδιαίτερη συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών (μέγιστο LQ=1,22), γεγονός που επαληθεύεται και από τη πρότερη ανάλυση η οποία έδειξε ότι το μεγαλύτερο μέρος της ομάδας αυτής συγκεντρώνεται στις παραμεθόριες περιοχές οι οποίες αποτελούν πύλες εισόδου. Ωστόσο οι υψηλότερες τιμές του δείκτη εμφανίζονται για μια ακόμη φορά σε περιοχές των βορείων προαστίων όπου οι γυναίκες απασχολούνται ως οικιακοί βοηθοί.

Πίνακας 10: Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από χώρες εντός Ε.Ε., 2011

	Άνδρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ	0,67	1,22
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,76	1,16
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	0,82	1,12
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,87	1,09
ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	0,88	1,08
ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	0,89	1,07
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	0,9	1,07

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Σε παρεμφερές μοτίβο με το εθνικό κινείται και η ομάδα μεταναστριών που προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πίνακας 11). Η χωρική διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι μικρή. Ο υψηλότερος δείκτης συγκέντρωσης που εμφανίζεται στην περιοχή της Πεύκης (Βορεια προάστεια) δηλώνει πιθανόν μια συγκέντρωση γυναικών που απασχολούνται ως καθαρίστριες και οικιακοί βοηθοί εν γένει.

Πίνακας 11: Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από χώρες εκτός Ε.Ε., 2011

	Άντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,67	1,30
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,89	1,10
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,90	1,09
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΑΗΣΣΙΩΝ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,92	1,07
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,95	1,04
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	0,96	1,04

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Τέλος μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ομάδα μεταναστριών από Λοιπές χώρες (Πίνακας 12). Στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών είναι η ομάδα που εμφανίζει την εντονότερη συγκέντρωση γυναικών σε Δήμους που συγκεντρώνουν μεγαλοαστικά κοινωνικά στρώματα. Η απόκτηση «εξωτικής» οικιακής βοηθού αποτελεί δείγμα κύρους σε πολλές περιπτώσεις.

Πίνακας 12. Καλλικρατικοί δήμοι του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με σχετικά υψηλό LQ για το σύνολο του πληθυσμού των αλλοδαπών από Λοιπές χώρες, 2011

	Άντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,34	2,00
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ (Δάφνη,η)	0,47	1,81
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	0,51	1,75
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΑΛΗΣΣΙΩΝ	0,61	1,59
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,62	1,57
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,68	1,48
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,68	1,48
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	0,69	1,47
ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ (Μοσχάτον,το)	0,71	1,44
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,71	1,44

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Συμπερασματικά στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών δεν παρατηρούνται έντονες χωρικές διαφοροποιήσεις. Η ανάλυση με βάση την υπηκοότητα ανέδειξε κάποιες χωρικές συγκεντρώσεις οι οποίες ακολουθούν ένα παρεμφερές μοτίβο με το εθνικό. Σε κάθε περίπτωση, ο Δήμος Αθηναίων εμφανίζει LQ πολύ κοντά στο 1 το οποίο υποδεικνύει ισομερώς κατανεμημένους άνδρες και γυναίκες αλλοδαπούς

3.8.2 Απασχόληση

Κρίνεται απαραίτητη για μια πιο σφαιρική μελέτη της χωροθέτησης των γυναικών μεταναστριών η ανάλυση της απασχόλησης. Παρακάτω παρατίθεται ο πίνακας με τους δείκτες διαχωρισμού για κάθε τομέα απασχόλησης:

Πίνακας 13: δείκτης ανομοιότητας για τομείς απασχόλησης

Κωδ.	Περιγραφή	D.I.
0	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	14%
1	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ	12%
2	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	12%
	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	
3	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ	29%
4	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	18%
5	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	10%
6	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ - ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ	12%
	ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ	
7	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	11%
8	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	6%
	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	
	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑ - ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΤΕΡΟΔΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΕΩΝ		
9	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	10%
10	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	46%
	ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	
	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΩΣ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ - ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ, ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΓΑΘΩΝ - ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ - ΓΙΑ ΙΔΙΑ ΧΡΗΣΗ	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Ιδιαίτερα έντονες ανισοκατανομές παρατηρούνται, όπως ήταν αναμενόμενο, στον τομέα της απασχόλησης που περιλαμβάνει την έμμισθη οικιακή εργασία, τις

δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και τη διασκέδαση. Ο δείκτης ανομοιογένειας σε σχέση με τις χωρικές ενότητες υποδηλώνει μεγάλη συγκέντρωση γυναικών (έναντι των ανδρών) που απασχολούνται σε αυτούς τους κλάδους σε συγκεκριμένους Δήμους.

Συνδυάζοντας την πληροφορία αυτή με την ανάλυση του προηγούμενου υποκεφαλαίου για τη σχετική χωρική συγκέντρωση γυναικών, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό γυναικών από τις Φιλιππίνες απασχολείται στον τομέα της οικιακής εργασίας σε συγκεκριμένες περιοχές του λεκανοπεδίου όπου κατοικούν εύπορα κοινωνικά στρώματα. Ειδικότερα η απόκτηση «εξωτικής» οικιακής βοηθού στα μεσοαστικά κοινωνικά στρώματα αποτελεί δείγμα κύρους στις δυτικές κοινωνίες

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια πρώτη προσέγγιση και προσπάθεια κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της γυναικείας μετανάστευσης στην Ελλάδα. Επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα όπως το κατά πόσο ισχύει η «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης στη χώρα μας», πως εμφανίζεται η συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στον επαγγελματικό χώρο αλλά και με ποιο τρόπο χωροθετούνται οι αλλοδαπές γυναίκες στη χώρα. Ουσιαστικά, το σε ποιο βαθμό στον ελλαδικό χώρο επαληθεύονται τα κοινωνικά στερεότυπα της γυναίκας μετανάστριας σε θέση χαμηλού κύρους, εξαρτημένης από τον άνδρα-εργάτη και εγκατεστημένης σε περιθωριοποιημένες περιοχές.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα υψηλές συγκεντρώσεις γυναικών σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας. Με μια πιο προσεκτική όμως παρατήρηση και αναλύοντας τις σχετικές συγκεντρώσεις των αλλοδαπών γυναικών ανά υπηκοότητα παρατηρούμε πως υπάρχει διαφοροποίηση στις κατανομές ανάλογα με τις ομάδες χωρών προέλευσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών προέρχεται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής ένωσης (όπου δεν παρατηρείται έντονος διαχωρισμός μεταξύ των φύλων). Εντονότερος χωρικός διαχωρισμός μεταξύ ανδρών και γυναικών παρατηρήθηκε στους αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρίως Βούλγαρους και Ρουμάνους αλλά και από Λοιπές χώρες. Οι τάσεις χωροθέτησης των γυναικών μέσω της ανάλυσης ανά υπηκοότητα είναι σαφείς. Μεγάλη ελκτική δύναμη, ασκούν τα νησιά, οι παράκτιοι χώροι και γενικά οι περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος για τις γυναίκες μετανάστριες από χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως οι Δήμοι που βρίσκονται στα σύνορα της ηπειρωτικής Ελλάδας (καθώς αποτελούν πύλες εισόδου). Αντίστοιχα οι γυναίκες από Λοιπές χώρες (το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων αποτελείται από μετανάστριες φιλιπινέζικης υπηκοότητας) συγκεντρώνονται κυρίως στον περιαστικό χώρο του Δήμου Αθηναίων.

Ειδικότερα πέρα από τις εθνοτικές διαφορές, το προφίλ αυτών των μεταναστριών παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες, δηλαδή μεταναστεύουν μόνες, εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί και σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν άδεια εργασίας, πράγμα το οποίο δημιουργεί καθεστώς επισφάλειας όπως αναλύθηκε και στην ενότητα «απασχόληση και φύλο».

Η ζήτηση του αλλοδαπού γυναικείου εργατικού δυναμικού συναρτήθηκε με τις βαθιές αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στην ελληνική κοινωνία, όπως είναι η μαζική είσοδος των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας, η δημογραφική γήρανση, η συρρίκνωση της οικογένειας, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η υποχώρηση του κράτους πρόνοιας. Οι αλλαγές αυτές δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για ζήτηση υπηρεσιών που καλύπτονται σχεδόν ολοκληρωτικά από το δυναμικό αυτό. Συχνά απασχολούνται σε εργασίες που δεν συνδέονται με τα εκπαιδευτικά ή επαγγελματικά προσόντα τους και είναι εγκλωβισμένες σε ιδιότυπες θέσεις εργασίας εντός των ιδιωτικών νοικοκυριών.

Συμπερασματικά, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διασυνοριακή μετακίνηση γυναικών ως ενεργά οικονομικά υποκείμενα, αυτόνομα, ως αρχηγοί νοικοκυριών και όχι ως πλήρως εξαρτώμενα υποκείμενα από τους άνδρες. Υφίσταται μια έντονη τάση αύξησης των εισροών γυναικών μεταναστριών με οριακά ισομερή πληθυσμιακή κατανομή τους. Διαχρονικά μεταβαίνουμε από μια κατά κύριο λόγο ανδρική οικονομική μετανάστευση σε μια είτε οικογενειακή είτε αυτόνομη μετανάστευση γυναικών. Ωστόσο οι γυναίκες μετανάστριες συνεχίζουν να εγκλωβίζονται σε θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους, πράγμα που επαληθεύει τα υπάρχοντα κοινωνικά στερεότυπα, περιθωριοποιεί και καταπιέζει τη γυναίκα μετανάστρια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αναγνώστου Ν., Γκέμη Ε. (2015) *Παρακολουθώντας και Αξιολογώντας τα Μέτρα για την Ένταξη των Ευάλωτων Ομάδων Μεταναστών*, Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Αρβανιτίδης Π., Λιοκάτη Χ. (2012) «Χωρικός διαχωρισμός στη Αθήνα: η περίπτωση των αλβανών», Θεσσαλονίκη: *ERSA- GR 10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο*.

Βαΐου Ν. (2009), " Όψεις της μετανάστευσης προς την Αθήνα μετά το 1990", Αθήνα: Στο *Πληθυσμιακές τάσεις και προοπτικές. Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένω* Χαρτης 4: Γεωγραφική κατανομή συνόλου αλλοδαπών γυναικών

ση του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας : Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών.

Green L. N. (2004) *Οι δρόμοι της μετανάστευσης: Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Σαβάλλας.

Καβουνίδη Τ., Κόντης Α., Λιανός Θ. και Φακιολάς Ρ. (επιμ.) (2008) *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές*, Α' Τόμος, Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Καψάλης Α., Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (2005) *Μεταναστευτική Πολιτική και Δικαιώματα των Μεταναστών*, Μελέτη ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Καψάλης Α. (2014), *Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών*, Μελέτη ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Κοτζαμάνης Β., *Λεξικό δημογραφικών όρων* [διαδίκτυο], Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων
Διαθέσιμο στο: http://www.demography.lab.prd.uth.gr/DDAoG/edu/Lexiko/LEXIKO_GR.pdf .

Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ. (2006) *Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα Χωρική ανάλυση των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών και της*

συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές (1991-2001), Βόλος: Τετράδια Εργασίας του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών αναλύσεων, no 6.

Κοτζαμάνης Β. και Ντυκέν Μ. Ν. (2012) "Η συμβολή των αλλοδαπών στο δημογραφικό δυναμισμό της Ελλάδας", *Δημογραφικά Νέα*, Τεύχος 19.

Κοτζαμάνης Β. και Καρκούλη Α. (2016) "Οι μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία: ένταση και βασικά χαρακτηριστικά των παρατύπων εισερχομένων ως και των αιτούντων άσυλο", Βόλος: *ΕΔΚΑ*, Τεύχος 26.

Κοτζαμάνης Β. (2008) *Μετανάστευση στην Ελλάδα -εμπειρίες πολιτικές προοπτικές*, τόμος Α' Αθήνα, ΙΜΕΠΟ.

Μαλούτας Θ. (1996) *Ανισοκατανομή και απομόνωση κοινωνικοεπαγγελματικών ομάδων στις ελληνικές πόλεις : μεθοδολογική προσέγγιση με τη χρήση δεικτών διαχωρισμού και πολυμεταβλητών ταξινομιών*, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ.

Μαράτου-Αλιπράντη Λ. (2007) *Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα, Τα ευρήματα της Πανελλήνιας Έρευνας του ΚΕΘΙ* [διαδίκτυο], Αθήνα: ΚΕΘΙ Διαθέσιμο στο: http://www.immigrantwomen.gr/portal/images/ektheseis/gynaikeia_metanasteusi.pdf.

Μπάγκαβος Χ. και Παπαδοπούλου Δ.(2002) "Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική", Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Μπαλούρδος Δ., Τσίγκανου Ι., (2013) *Μετα-ανάλυση των Ερευνών που Έχουν Διεξαχθεί για τη Μετανάστευση στην Ελληνική Κοινωνία*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Παπαγεωργίου Ν. και Τσιρώνης Χ. (2013) "Μετανάστευση και Οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Η τρέχουσα συζήτηση", *Culture and Research*, 2, 101-120.

Παπαταξιάρχης Ε. (επιμ.), Τοπάλη Π., Αθανασοπούλου Α. (2008) *Κόσμοι της Οικιακής Εργασίας: Φύλο, Μετανάστευση και Πολιτισμικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του Πρώιμου 21ου Αιώνα*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Πετράκου Η. και Tatlidil E. (2003) "Διαστάσεις της Γυναικείας Μετανάστευσης στην ΕΕ και την Ελλάδα" στο Tatlidil, E. και Φώκιαλη, Π.(επιμ.) *Ελληνοτουρκικές*

Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας, Αθήνα: Ατραπός.

Πετρονώτη Μ. και Τριανταφυλλίδου Α. (2003) "Σύγχρονα Μεταναστευτικά Ρεύματα προς την Ελλάδα", Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Ποθητή Χ. (2004) "Βιβλιογραφική επισκόπηση: Μετανάστευση, Φύλο και Εργασία" [διαδίκτυο], Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Διαθέσιμο στο: <http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf.pdf>.

Πολύζος Σ. (2006) "Οι μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα: Ανάλυση προσδιοριστικών παραγόντων, τυπολογία περιφερειών υποδοχής και χωρών προέλευσης", Βόλος: *Αειχώρος*, Τόμος 5, Τεύχος 2.

Σιαδήμα Μ. (2007) *Μεταναστευτικός νόμος 3386/2005: Επισκόπηση Τύπου και Αξιολόγηση Επικοινωνιακής Προώθησης του με βάση την εφαρμοσμένη επικοινωνία*, Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Στελεχών Επικοινωνίας.

Σταθοπούλου Θ. (2004) "Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα: Πτυχές αποτελεσματικότητας και αναποτελεσματικότητας", Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Σταθοπούλου Θ. (2007) "Η θέση των μεταναστριών γυναικών στην κοινωνία και στην εργασία: Μελέτη περίπτωσης της περιφέρειας Αττικής", Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Τριανταφυλλίδου Α. (2005) *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις*, Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Χιονάτου Ε. (2012) *Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία: κοινοτικές μεσογειακές «πύλες» της παράνομης μετανάστευσης*, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς.

Ξενόγλωσση

Apparicio P., Petkevitch V., Charron M. (2008) Segregation Analyzer: a C#.Net application for calculating residential segregation indices, *Cybergeo : Revue européenne de géographie, Systèmes, Modélisation, Géostatistiques* - N°414.

Castles S., De Haas H., Mark J. and Miller J.M. (1998) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World-Paperback*, United Kingdom: Palgrave Macmillan Ltd.

Emerek R., Figueiredo H., González P., Gonäs L. and Rubery J. (2003) "Indicators on Gender Segregation", Discussion Paper 2002-03, Research Center on Industrial, Labour and Managerial Economics.

King R. and Zontini E. (2000) "The role of gender in the South European immigration model", *Papers: Revista de Sociologia*, 60, 35-52.

Maratou-Alipranti L., Fakiolas R. (2003) "The lonely path of migrantwomen in Greece", *The Greek Review of Social Research*, Vol. 110 : 165-188.

Massey D. S., Denton N. A., Phua V. C. (1996) "The dimensions of residential segregation revisited", *Sociological Methods & Reseach*, 25, 172–206.

Massey D. S., Denton N. A. (1989) "*Hypersegregation in U.S. metropolitan areas: Black and Hispanic segregation along five dimensions*", *Demography*, 26, 373–391.

Ramirez, C., Dominguez, M. and Morais, J. (2005). *Cross Border: remittances, Gender and development*, New yark, UN- INSTRA.

Ιστοσελίδες

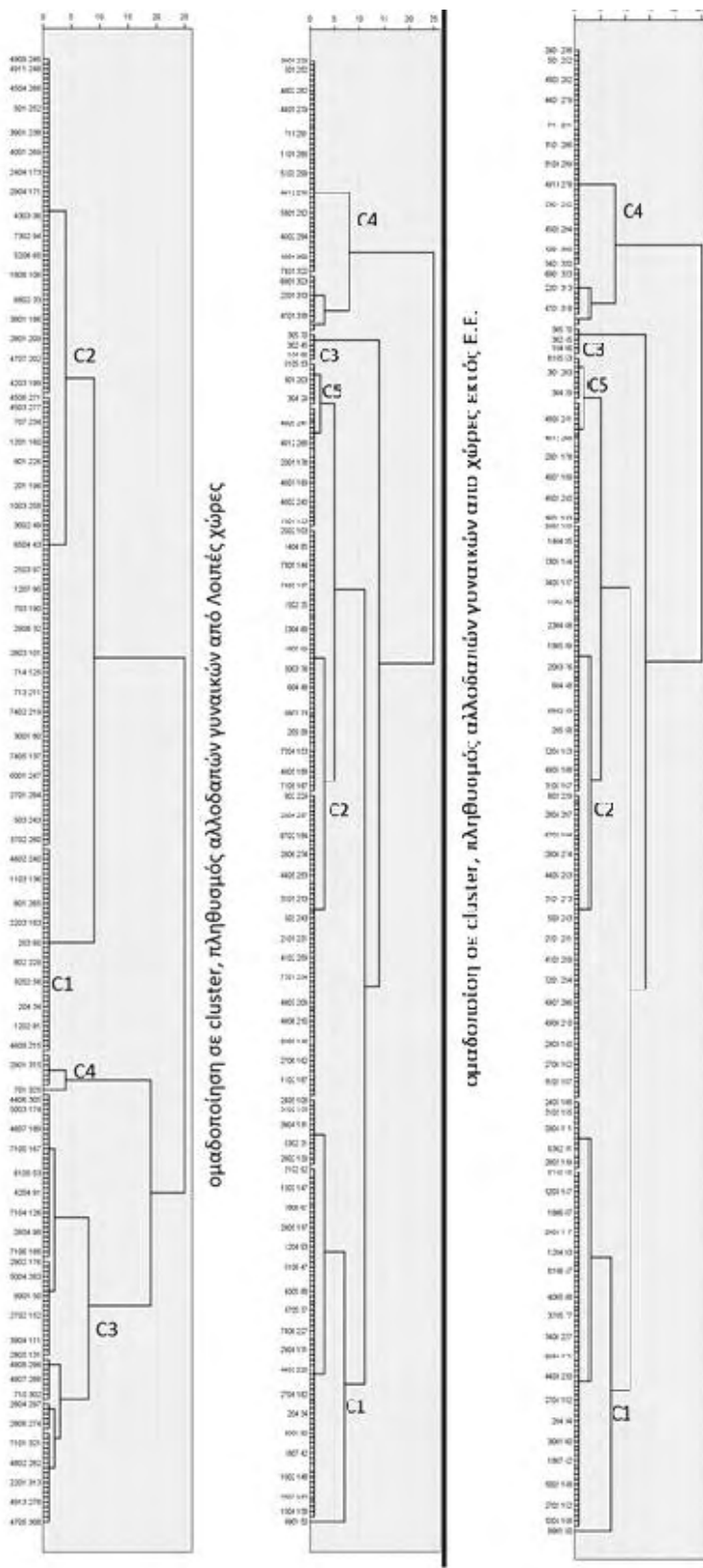
Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016) Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr> [Τελευταία πρόσβαση 12/09/2016].

Eurostat (2016) Available at: <http://ec.europa.eu> [Last access 12/08/2016].

ΕΚΔΑ (2016) Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων ΤΜΧΙΠΠΑ Διαθέσιμο στο: <http://www.e-demography.gr> [Τελευταία πρόσβαση 15/09/2016].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Ι.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Παράρτημα II: Δείκτης γήρανσης αλλοδαπού και ημεδαπού πληθυσμού

	Σύνολο	Αλλοδαποί	%	Έλληνες	%
0-4	537243	52861	5,8	484382	4,9
5-9	512596	51416	5,6	461180	4,7
10 -14	519429	46337	5,1	473092	4,8
15-19	553276	52079	5,7	501197	5,1
20-24	627097	84281	9,2	542816	5,5
25-29	723771	102762	11,3	621009	6,3
30-34	822475	113260	12,4	709215	7,2
35-39	812829	107182	11,8	705647	7,1
40-44	832666	90827	10,0	741839	7,5
45-49	748429	68296	7,5	680133	6,9
50-54	731486	53533	5,9	677953	6,8
55-59	660368	36119	4,0	624249	6,3
60-64	625769	22560	2,5	603209	6,1
65-69	508276	12195	1,3	496081	5,0
70-74	542165	8228	0,9	533937	5,4
75-79	475077	4657	0,5	470420	4,7
80-84	352373	3082	0,3	349291	3,5
85+	230961	2325	0,3	228636	2,3
	10816286	912000	100,0	9904286	100,0
Δείκτης γήρανσης	134%	20%		147%	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Παράρτημα III: Δείκτης ανομοιότητας για τομείς απασχόλησης

Κωδ.	Περιγραφή	D.I.
0	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	20%
1	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ	24%
2	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	17%
	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	
3	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ	43%
4	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ	35%
5	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	16%
6	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ - ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΩΝ	16%
	ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ	
7	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	11%
8	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	11%
	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	
	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑ - ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΤΕΡΟΔΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΕΩΝ		
9	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ	19%
10	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	13%
	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	
	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΩΣ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ - ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ, ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΓΑΘΩΝ - ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ - ΓΙΑ ΙΔΙΑ ΧΡΗΣΗ	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Ιδία επεξεργασία*

Παράρτημα IV: Δείκτες ανομοιότητας για επίπεδο εκπαίδευσης, θέση στο επάγγελμα, ηλικίες και υπηκοότητα

	Κωδικός	Περιγραφή	D.I.
Επίπεδο εκπαίδευσης	1	Πτυχιούχοι Παν/μίου - Μεταπτυχιακό – Διδακτορικό	11%
	2	Πτυχιούχοι ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών σχολών, ΙΕΚ, Κολέγια κλπ	10%
	3	Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικό και Επαγγελματικό)	8%
	4	Απόφοιτοι τριταξίου Γυμνασίου	9%
	5	Απόφοιτοι Δημοτικού	11%
	6	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό	14%
	7	Δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	18%
	8	άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005	-
Θέση στο επάγγελμα	1	Εργοδότες	17%
	2	Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	12%
	3	Μισθωτοί ή ημερομίσθιοι	11%
	4	Μέλη παραγωγικών συνεταιρισμών	60%
	5	Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	31%
	6	Άλλη περίπτωση	35%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πληθυσμός	Ages	D.I.
	0-19	4%
20-29	14%	
30-39	11%	
40-49	12%	
50-59	13%	
60+	9%	
	χώρες ΕΕ	9%
	εκτός ΕΕ	6%
	Λοιπές	33%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Παράρτημα V.

Κατάταξη των καλλικρατικών δήμων του
πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με βάση το
δείκτη συγκέντρωσης LQ του συνόλου των
αλλοδαπών με βάση το φύλο, 2011

	Αντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ (Ψυχικόν,το)	0,55	1,44
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΛΗΣΣΙΩΝ	0,80	1,20
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ (Κηφισιά,η)	0,80	1,19
ΔΗΜΟ Σ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	0,81	1,19
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,83	1,17
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,83	1,16
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,84	1,16
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,87	1,13
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	0,87	1,13
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (Αργυρούπολις,η)	0,87	1,13
ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ	0,91	1,09
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ	0,92	1,08
ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	0,93	1,07
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,93	1,07
ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	0,93	1,07
ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	0,93	1,07
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	0,94	1,06
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,94	1,06
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	0,96	1,04
ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	0,96	1,04
ΔΗΜΟΣ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ (Δάφνη,η)	1,02	0,99
ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ (Μοσχάτον,το)	1,04	0,96
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	1,04	0,96
ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ (ΝΕΩΝ ΛΙΟΣΙΩΝ)	1,05	0,95

ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (Νέα Φιλαδέλφεια,η)	1,06	0,95
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ (Αγιοι Ανάργυροι,οι)	1,08	0,93
ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ	1,08	0,92
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	1,08	0,92
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	1,12	0,88
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	1,14	0,86

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Παράρτημα VI.

Κατάταξη των καλλικρατικών δήμων του πολεοδομικού
συγκροτήματος Αθηνών με βάση το δείκτη
συγκέντρωσης LQ των αλλοδαπών εντός Ευρωπαϊκής
Ένωσης,2011

	Άνδρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ	0,67	1,22
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,76	1,16
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	0,82	1,12
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	0,85	1,1
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,87	1,09
ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	0,88	1,08
ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	0,89	1,07
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	0,9	1,07
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	0,9	1,07
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,92	1,06
ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	0,92	1,05
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΑΝΗΣΣΙΩΝ	0,93	1,05
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,94	1,04
ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ	0,94	1,04

ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	0,94	1,04
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,94	1,04
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,95	1,03
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,95	1,03
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ	0,95	1,03
ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	0,95	1,03
ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ (Μοσχάτον,το)	0,96	1,02
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ (Ψυχικόν,το)	0,97	1,02
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ (Άγιοι Ανάργυροι,οι)	0,98	1,01
ΔΗΜΟΣ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ	0,98	1,01
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (Αργυρούπολις,η)	1	1
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ (Δάφνη,η)	1	1
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	1,02	0,99
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	1,02	0,99
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (Νέα Φιλαδέλφεια,η)	1,03	0,98
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	1,03	0,98
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1,04	0,97
ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ (ΝΕΩΝ ΛΙΟΣΙΩΝ)	1,05	0,97
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ (Κηφισιά,η)	1,07	0,95

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ίδια επεξεργασία

Παράρτημα VII.

Κατάταξη των καλλικρατικών δήμων του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών με βάση το δείκτη συγκέντρωσης LQ του συνόλου των αλλοδαπών με βάση το φύλο για τους μετανάστες από χώρες εκτός εε,2011

	Άντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,67	1,30
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,89	1,10
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,90	1,09
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΛΗΣΣΙΩΝ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,91	1,08
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,92	1,07
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,95	1,04
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	0,96	1,04
ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ (ΝΕΩΝ ΛΙΟΣΙΩΝ)	0,96	1,04
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ (Δάφνη,η)	0,97	1,02
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ	0,97	1,02
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,98	1,01
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (Αργυρούπολις,η)	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	1,00	1,00
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1,00	1,00
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ (Ψυχικόν,το)	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	1,01	0,99
ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	1,02	0,98
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ	1,02	0,98

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ		
ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	1,03	0,98
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	1,03	0,97
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	1,03	0,97
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ (Άγιοι Ανάργυροι,οι)	1,04	0,97
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (Νέα Φιλαδέλφεια,η)	1,05	0,96
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	1,06	0,95
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ (Κηφισιά,η)	1,06	0,95
ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ (Μοσχάτον,το)	1,07	0,94

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Κατάταξη των καλλικρατικών δήμων του πολεοδομικού
συγκροτήματος Αθηνών με βάση το δείκτη
συγκέντρωσης LQ του συνόλου των αλλοδαπών με
βάση το φύλο για τους μετανάστες από λοιπές
χώρες,2011

	Άντρες	Γυναίκες
ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ (Πεύκη,η)	0,34	2,00
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ (Δάφνη,η)	0,47	1,81
ΔΗΜΟΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ (Μελίσσια,τα)	0,51	1,75
ΔΗΜΟΣ ΒΡΙΛΗΣΣΙΩΝ	0,61	1,59
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	0,62	1,57
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	0,68	1,48
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	0,68	1,48
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	0,69	1,47
ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ (Μοσχάτον,το)	0,71	1,44
ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΜΟΥ	0,71	1,44
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	0,72	1,43
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	0,72	1,42
ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	0,73	1,41

ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ (ΝΕΩΝ ΛΙΟΣΙΩΝ)	0,75	1,38
ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	0,76	1,37
ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ	0,76	1,36
ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	0,81	1,29
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ	0,85	1,23
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (Αργυρούπολις,η)	0,85	1,23
ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	0,87	1,19
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	0,97	1,05
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ (Κηφισιά,η)	0,99	1,01
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	1,03	0,95
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	1,04	0,94
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1,08	0,88
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ (Ψυχικόν,το)	1,08	0,88
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	1,10	0,85
ΔΗΜΟΣ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ	1,15	0,78
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Χολαργός,ο)	1,21	0,67
ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (Νέα Φιλαδέλφεια,η)	1,22	0,67
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	1,26	0,61
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	1,28	0,58
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ (Άγιοι Ανάργυροι,οι)	1,30	0,54
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	1,33	0,50
ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ	1,37	0,43

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία